

Onderzoeksverslag | Doen wat we geloven

De verhouding tussen beelden en geleefde religie.

Datum: donderdag 16 oktober 2014
Naam: Marc Potters
Studentnr.: 995169
Module: Onderzoeksopdracht (ENTH-INT12)

Voorwoord

Wellicht kent u de uitspraak ‘wat in het vat zit, verzuurt niet’ wel. Zo’n vier jaar heb ik geleefd in de veronderstelling dat deze uitspraak niet waar is. Gelukkig bleek deze uitspraak m.b.t. dit onderzoek wel te kloppen. Bij deze presenteer ik u mijn afstudeeronderzoek!

Al in 1999 ben ik begonnen met mijn studie Godsdienst Pastoraal Werk aan de Hogeschool Windesheim. In die tijd was Henk Blenkers de opleidingsleider en hij is dan ook degene die mij de belangrijke les heeft geleerd dat ik nooit dieper kan vallen dan in de handen van God. Samen met Henk hebben Mariska en ik het korpsvitalisatieplan ontwikkeld. De eerste stappen van onderzoek op theologisch gebied waren daarmee gezet. Henk, bedankt voor je vertrouwen, je spiegels en je relativiseringsvermogen!

Gelukkig zijn er nog meer mensen die bleven geloven in de mogelijkheid dat ik mijn diploma zou gaan halen. Heel speciaal wil ik verder nog de volgende personen bedanken: Eduard Groen, voor zijn relativiseringsvermogen, zijn vertrouwen en zijn scherpe analyses. Marchien Timmerman en Theo van Leeuwen voor de tijd die ze als tweede beoordelaar hier in steken, maar ook vooral voor de lessen. Marchien bedankt voor de liefde voor de buurt die je hebt overgedragen en Theo, bedankt voor de gouden uren die ik heb meegemaakt in de lessen over pastoraat.

Ik realiseer mij dat ik de participanten aan dit onderzoek het best moeilijk heb gemaakt. Bedankt voor jullie tijd. Jammer dat ik jullie namen niet kan noemen, want dat verdienen jullie eigenlijk wel!

Het Leger des Heils heeft al die jaren mijn opleiding betaald en mij de tijd gegeven om te kunnen studeren. Dank jullie wel voor het vertrouwen en de stok achter de deur toen het echt niet langer meer mocht duren!

Mijn ouders wil ik ook bedanken. Natuurlijk vanwege de steun, maar ook vooral voor de momenten dat ik me bij jullie kon terug trekken om te studeren. Ik was weer even echt ‘zoon’ en dat gaf veel rust en ruimte om ongestoord te werken.

En dan Mariska en de jongens. Ik ben gezegend met een liefdevol gezin! De jongens hebben vaak stil moeten zijn, omdat papa moest studeren en Mariska heeft me op haar eigen subtiële en intelligente wijze altijd gestimuleerd om het bijltje er niet bij neer te gooien. En daarnaast heeft ze ook nog een behoorlijk aantal uren er voor uitgetrokken om de laatste interviews uit te typen. Dat moet wel echte liefde zijn!

Jongens, papa is bijna klaar en heeft eindelijk tijd om de Warhammer poppetjes met jullie af te schilderen!

Inhoudsopgave

VOORWOORD	3
SAMENVATTING	6
INLEIDING	7
DE AANLEIDING	7
DE CONTEXT	7
DE ONDERZOEKSORGANISATIE	7
AANSLUITING VAN HET ONDERZOEK IN DE ORGANISATIE	7
PROBLEEMSTELLING	8
WAT IS HET PRAKTIJKPROBLEEM?	8
WIE HEEFT MET HET PROBLEEM TE KAMPEN?	8
WANNEER TREEDT HET PROBLEEM OP EN HOE IS HET ONTSTAAN?	8
WAAROM IS HET EEN PROBLEEM?	8
ONDERZOEKSDOEL, ONDERZOEKSVRAAG EN LITERATUUR	8
Onderzoeksdoel.....	8
Onderzoeksvraag.....	9
Literatuurstudie	9
DE AANPAK	13
ONDERZOEKSACTIVITEITEN	13
Dagboeken	13
Interviews	15
RESULTATEN	15
WAT HOUDT DE HEILIGINGSTHEOLOGIE BINNEN HET LEGER DES HEILS IN?	15
WELKE METHODIEKEN EN MATERIALEN ZIJN ER RECENTELIJK ONTWIKKELD EN GEBRUIKT OM DE BELEDEN RELIGIE VAN HET LEGER DES HEILS MEER NADRUK TE GEVEN?	17
<i>Life! Geloofsgroei, discipelschap en navolging</i>	17
<i>Hart voor God</i>	17
WAT IS DE GELEEFDE RELIGIE VAN DE JONGEREN IN DE LEEFTIJD VAN 18 T/M 29 JAAR DIE LID ZIJN VAN HET LEGER DES HEILS?	18
<i>Relatie tot God</i>	18
<i>Relatie met anderen</i>	19
<i>Relatie tussen spiritualiteit en gevoel</i>	20
Muziek	20
Twijfel	20
WAT IS ER ZICHTBAAR IN HUN 'GELEEFDE RELIGIE' VAN DE 'BELEDEN RELIGIE' VAN HET LEGER DES HEILS?	21
<i>De Bijbel</i>	21
<i>Jezus</i>	21
<i>Bekering</i>	22
<i>Actie</i>	22
<i>Hoe we zijn</i>	23
<i>Wat we doen</i>	24
VAN WELKE METHODIEKEN HEBBEN DE JONGEREN GEBRUIK GEMAAKT?	24
CONCLUSIES	25
GEEN ALGEMENE THEORIE	25
KENNIS OVER DE BELEDEN RELIGIE	25
BELEDEN RELIGIE IN HET DAGELIJKS LEVEN.	25
<i>De Bijbel</i>	25
<i>Jezus</i>	25
<i>Bekering</i>	25
<i>Actie</i>	26
<i>Hoe we zijn</i>	26
<i>Muziek</i>	26
SPIRITUALITEIT EN GEVOEL.....	26
SLOTCONCLUSIE.....	28

VOORUITBLIK	28
<i>Openstaande vragen en punten ter discussie</i>	28
<i>Suggesties voor vervolgonderzoek</i>	28
EVALUATIE	28
BIJLAGE 1	30
INSTRUCTIES DAGBOEK.....	30
<i>Inleiding</i>	30
<i>Suggesties</i>	30
BIJLAGE 2	32
ONLINE TOOL DAGBOEK.....	32
BIJLAGE 3	33
VOORBEELD VAN EEN DAGBOEK (PARTICIPANT 3).....	33
<i>Dag 1 6 juli 2014</i>	33
<i>Dag 2 8 juli 2014</i>	33
<i>Dag 3 9 juli 2014</i>	34
<i>Dag 4 10 juli 2014</i>	35
<i>Dag 5 11 juli 2014</i>	36
<i>Dag 6 12 juli 2014</i>	36
<i>Dag 7 13 juli 2014</i>	37
BIJLAGE 4	38
DATATABEL DAGBOEK PARTICIPANT 3	38
BIJLAGE 5	41
PROTOCOL VOOR INTERVIEW ONDERZOEK GELEEFDE RELIGIE PARTICIPANT 1	41
<i>Basis</i>	41
<i>Geloof</i>	41
<i>Dagboek</i>	41
BIJLAGE 6	43
INTERVIEW PARTICIPANT 3 18 JULI 2014 19:30 UUR SKYPE	43
BIJLAGE 7	51
DATATABEL INTERVIEW PARTICIPANT 1	51
LITERATUUR	53

Samenvatting

Dit onderzoek kijkt naar de verhouding tussen de beleden religie van het Leger des Heils en de geleefde religie van een aantal leden in de leeftijd tussen 19 en 29 jaar. Door middel van een literatuuronderzoek wordt de beleden religie geformuleerd en door middel van het bijhouden van dagboeken en het houden van interviews ontstaat er een beeld van de geleefde religie. Uit het literatuuronderzoek komen vervolgens een aantal eigenschappen die passen bij het Leger des Heils en door het praktijkonderzoek (de dagboeken en de interviews) wordt duidelijk of en in welke mate deze elementen ook bij de participanten zijn te vinden.

De conclusie is uiteindelijk dat er een beperkte relatie is tussen de beleden en geleefde religie. Deze relatie beperkt zich echter voornamelijk tot het dienen van anderen .

Inleiding

De aanleiding

In de afgelopen paar jaren is er internationaal gezien binnen het Leger des Heils meer aandacht gekomen voor de zogenoemde 'heiligungstheologie' van het Leger des Heils, waarbij de nadruk ligt op het leiden van een geheiligd leven.

Ook in Nederland is deze ervaring zichtbaar in de strategieherziening van het kerkgenootschap en in het thema dat het jongerenwerk van het Leger des Heils een aantal jaren geleden heeft meegekregen: 'Hot 'n Holy'. Graag wil ik onderzoeken of deze ervaring ook zichtbaar is bij de jongeren van het Leger des Heils en natuurlijk ook of dit wenselijk is. Is dit bijvoorbeeld ook zichtbaar in hun dagelijkse leven?

De context

Het gebied waarbinnen een dergelijk onderzoek zich afspeelt wordt door Ruard Ganzevoort omschreven als de 'hermeneutiek van de geleefde religie.' (Ganzevoort, 2007, p. 22) Hij noemt dit ook wel 'de relatie van mensen tot het heilige'. (idem)

De keuze voor de jongeren is belangrijk, omdat er in de afgelopen jaren veel materiaal binnen het Leger des Heils is ontwikkeld voor jongeren om hen te helpen om de 'beleden religie' te verbinden aan het dagelijks leven. Zo is het onderwerp 'Heiligmaking' een belangrijk onderdeel geworden binnen de verschillende onderwijstrajecten die het Leger des Heils heeft ontwikkeld. Hierbij kunnen we denken aan bijvoorbeeld het aangepaste Rock Solid programma voor jonge tieners. Youth for Christ heeft dit ontwikkeld, maar het is vervolgens wel aangepast voor de jongeren van het Leger des Heils. Specifieke hoofdstukken over 'Heiliging' zijn bijvoorbeeld toegevoegd. In het voorwoord schrijft de waarnemend Veldsecretaris, Annelies Dijkstra het volgende over het doel van dit programma: "Ik hoop dat door middel van dit pakket jongeren passie krijgen voor heiliging en die passie meer en meer in hun dagelijks leven zullen gaan uitdragen." (Youth for Christ, 2011, p. 5)

De onderzoeksorganisatie

Het Leger des Heils heeft in de afgelopen jaren veel energie en tijd gestoken om het onderwerp heiliging op de agenda te zetten. In het beleidsdocument dat de organisatie heeft uitgegeven in 2009 staat een toekomstschets voor 2012. Deze is als volgt omschreven: "We zien een korps voor ons..., waar mensen tot geloof komen en opgebouwd kunnen worden tot een geheiligd leven..." (Leger des Heils Beleidsoverleg Kerkgenootschap, 2009, p. 8). Daarnaast staat er in dit zelfde stuk dat er een aanbod moet komen voor geloofsopbouw, speciaal voor jonge gezinnen. (Leger des Heils Beleidsoverleg Kerkgenootschap, 2009, p. 7) En hoewel dit idee in dit rapport niet verder is uitgewerkt, kunnen we wel de inspanningen zien in de jaren die daarop volgden. In het literatuuronderzoek zal ik een overzicht geven van de publicaties en programma's die zijn aangeleverd in Nederland.

Aansluiting van het onderzoek in de organisatie

Al met al denk ik dat we mogen concluderen dat het Leger des Heils belang hecht aan geloofsopbouw op het gebied van heiliging en dat kinderen, jongeren en jonge gezinnen een belangrijk speerpunt zijn. Toch is er in de afgelopen 5 jaar nog geen onderzoek

geweest naar de effectiviteit en de uitwerking van de genomen stappen in de strategieherziening van de jaren 2009-2011. Een aantal statistische doelen zijn makkelijk te verifiëren, maar doelen m.b.t. geloofsgroei, beleving en spiritualiteit zijn veel minder makkelijk boven water te halen. Mijn onderzoek zal zich specifiek richten op dit gebied, zij het ingekaderd door een beperkte doelgroep.

Probleemstelling

Wat is het praktijkprobleem?

De afgelopen jaren is er in het Leger des Heils meer aandacht gekomen voor het onderwerp 'heiliging' en de theologie die daarmee gepaard gaat. In de inleiding heb ik al kort omschreven hoe deze hernieuwde aandacht vorm is gegeven. Er wordt door de beleidsmakers op het hoofdkwartier hard gewerkt om de heiligungstheologie van het Leger des Heils in beeld te laten komen. Toch is het niet duidelijk of en in welke mate al deze energie en inzet vruchten afwerpt in de vorm van een hogere mate van het 'uitleven' van de heiligungstheologie bij de leden van het Leger des Heils.

Wie heeft met het probleem te kampen?

De beleidsmakers en programmamakers op het hoofdkwartier hebben er baat bij als de effectiviteit van de door hen ontwikkelde of vertaalde materialen wordt onderzocht. Nu wordt er best wel veel op papier gezet binnen de organisatie, dus is het van belang dat de beleidsmakers zoveel als mogelijk is duidelijke aanbevelingen krijgen die ze binnen hun werk kunnen gebruiken.

Wanneer treedt het probleem op en hoe is het ontstaan?

Doordat er vanaf 2009 veel aandacht is geschonken door de organisatie aan een revitalisatie van het Kerkgenootschap is ook de theologie van het Leger des Heils opnieuw voor het voetlicht gebracht. Plannen zijn gemaakt en materialen zijn ontwikkeld of vertaald vanuit andere landen waar het Leger des Heils werkt. Al met al is in deze impuls veel energie gestoken. Het is van belang voor de organisatie en bovenal voor de mensen die er zoveel energie in hebben gestoken, de beleidsmakers op het hoofdkantoor, om te weten of deze investering goed besteed is.

Waarom is het een probleem?

De effectiviteit van een bepaalde aanpak is voor het Leger des Heils een belangrijk punt. De middelen en mensen zijn beperkt en daarnaast loopt het ledenaantal nog steeds langzaam terug. Een nieuw elan is nodig om dit tijt te keren. De ingeslagen weg met nieuwe materialen en methoden is één van de manieren waarop het tijt wordt gekeerd. Dit onderzoek begeeft zich op het terrein van de vraag of dit ook werkelijk werkt.

Onderzoeksdoel, onderzoeksvraag en literatuur

Onderzoeksdoel

Het doel van dit onderzoek is om informatie en advies te geven aan de beleidsmakers over de relatie tussen de 'beleden religie' van het Leger des Heils tot de 'geleefde religie' van de jongeren van het Leger des Heils. De beleden religie staat hierbij voor de theologie van het Leger des Heils, zoals deze op schrift is gesteld, maar ook de manier waarop de theologie van het Leger des Heils zichtbaar wordt volgens de literatuur.

Onderzoeksvraag

Hoe verhoudt zich de ‘beleden religie’ van het Leger des Heils tot de ‘geleefde religie’ van de leden van het Leger des Heils in de leeftijd van 19 t/m 29 jaar.

Deelvragen

1. *Wat houdt de heiligingstheologie binnen het Leger des Heils in?*
2. *Welke methodieken en materialen zijn er recentelijk ontwikkeld en gebruikt om de heiligingstheologie meer nadruk te geven?*
3. *Wat weten de jongeren in de leeftijd van 19 t/m 29 jaar die lid zijn van het Leger des Heils over de heiligingstheologie?*
4. *Van welke methodieken hebben de jongeren gebruik gemaakt?*
5. *Wat is de geleefde religie van de jongeren in de leeftijd van 18 t/m 29 jaar die lid zijn van het Leger des Heils?*
6. *Wat is er zichtbaar in hun ‘geleefde religie’ van de heiligingstheologie?*

Literatuurstudie

In de literatuurstudie komt als eerste de simpele vraag naar voren: ‘Wat is heiliging?’ De vraag is niet zo simpel te beantwoorden, omdat er door verschillende schrijvers en denkers anders over wordt geschreven. De grote lijn is gelukkig wel hetzelfde, maar toch zijn er genoeg verschillen om verwarring in de hand te spelen. De grootste verwarring is wellicht het door elkaar gebruiken van de termen heiliging en heiligmaking. Ze worden door elkaar gebruikt en betekenen eigenlijk hetzelfde. Toch kies ik voor het woord heiliging, omdat daar voor mij meer het proces uit spreekt dat God met je gaat. Bij heiligmaking heb ik meer het idee van een maakbaarheid in het proces. Deze term legt naar mijn idee dan weer te weinig nadruk op het onderwerp genade, terwijl dat binnen het Leger des Heils juist zo’n centrale rol inneemt. Elke dag opnieuw mogen we ons best doen om meer op Jezus te gaan lijken en een geheiligd leven te leiden, maar dit is alleen mogelijk als we beseffen dat we leven vanuit de genade die God ons geeft. In de citaten worden deze termen nog wel door elkaar gebruikt, omdat ik uiteraard bij de keuze van de aangehaalde schrijvers wil blijven.

Geschiedenis

Om er achter te komen hoe de beleden religie van het Leger des Heils er uit ziet is het denk ik goed om naar drie takken van sport te kijken. Ten eerste kijk ik naar de geschiedenis van het Leger des Heils. Ik heb er voor gekozen om de classificatie van Johan Ringelberg te gebruiken, aangezien deze ook ruimte geeft aan de spiritualiteit van het Leger des Heils. (Ringelberg, 2005, pp. 24-34)

Ringelberg identificeert drie stromingen die het gedachtegoed van het Leger des Heils direct hebben beïnvloed. De eerste is de ‘Christian Community’, een christelijke gemeenschap in Londen, oorspronkelijk begonnen als gemeenschap van Calvinistische vluchtelingen (de Hugenoten) uit Frankrijk. Ze waren gevlucht vanwege het feit dat deze mensen door de Franse koningen werden vervolgd. Veel vluchtelingen kwamen terecht in Duitsland en Nederland, maar ook vonden enkele duizenden vluchtelingen in Londen een nieuwe plek. (Ringelberg, 2005, p. 25). De Londense Hugenoten waren sterk beïnvloed door het gedachtegoed van Calvin. Grote waarde werd dan ook gehecht aan de volstrekte soevereiniteit van God en de manier waarop dit het dagelijkse leven beïnvloedde. De Bijbel was hierin de belangrijkste bron van kennis. Dat is Gods Woord en daaraan ontleende men alles wat men moest weten over het dagelijkse leven. De leden

van de Christian Community waren harde werkers en leidden een bescheiden leven. Daarnaast voelden zij zich in navolging van Jezus en Calvijn verantwoordelijk voor de noden in hun dagelijkse leven en deden ze veel aan liefdadigheid. De invloed van de Community op het Leger des Heils is zichtbaar in de nadruk die ook het Leger des Heils legt op het dienen van mensen. Veel leden van de gemeenschap waren dan ook nauw betrokken bij de stichting van het Leger des Heils in 1865 (Ringelberg, 2005, p. 26)

De tweede stroming is de stroming van de 'Quakers'. De spiritualiteit van het Leger des Heils vindt zijn oorsprong voor een groot deel bij deze 'Society of Friends', zoals zij zichzelf noemden. Het is een groep die zijn oorsprong vond in de 17^e eeuw en die bekend stond om de nadruk die lag op de innerlijke beleving. Over de verbinding met het Leger des Heils rond het midden van de 19^e eeuw schrijft Ringelberg het volgende: *'Quakers waren in deze periode nauw betrokken bij de evangelisatie onder de arme bevolking van de oostelijke stadsdelen van de Engelse hoofdstad.'* (Ringelberg, 2005, p. 28) Catherine Booth, de vrouw van de stichter van het Leger des Heils is in de periode 1861 – 1865 meermalen bij de evangelisatie-acties van de Quakers betrokken geweest als gastspreker. Dit geeft niet alleen een nauwe band aan tussen de twee bewegingen, maar ook een eensgezindheid in geloof. De nadruk op bekering, het uiten van de geloofsbeleving en de ruimte voor het gevoelsleven binnen het geloof zijn de punten die het Leger des Heils in ieder geval ten dele te danken heeft aan de Quakers.

En de derde, meest invloedrijke stroming is de stroming van het Methodisme. Als we kijken naar de theologie van het Leger des Heils dan kunnen we al snel de invloed bemerken van het Methodisme van John Wesley en zijn wens *'not only to make sinners good, but to ground the saints in a good grasp of sound doctrine.'* (Clifton, 1999, p. 48) Bekering en heiliging zijn begrippen die cruciaal zijn voor het Leger des Heils en het Methodisme. William Booth was zelf een Methodistenpredikant. In de beginperiode rond de start van het Leger des Heils hield hij zich nog niet echt bezig met de maatschappelijke ondersteuning, maar meer met evangelisatie. In de sloppenwijken van Oost-Londen riep hij mensen op om zich te bekeren en hun leven te veranderen (heiliging).

Vier principes

Na deze korte geschiedenis richt ik mij op de vier principes van de evangelische beweging. Het Leger des Heils behoort ook tot deze richting en deze principes heb ik opgenomen, omdat deze aangeven waar het Leger des Heils op het gebied van wat het gelooft de nadruk op legt. Ten eerste is het goed om te kijken of de principes zijn terug te vinden in het ontwikkelde materiaal en ten tweede ben ik benieuwd of deze ook zichtbaar zijn in de geleefde religie van de participanten aan dit onderzoek.

Het eerste principe is het centraal stellen van de Bijbel. 'Evangelicals were Bible people' (Bebbington, 2003, p. 300) De evangelicalen gebruikten veel tijd om de Bijbel te bestuderen. Het was voor hen niet alleen een Christelijk boek met regels en richtlijnen, maar was het vooral het boek waarin alle geestelijke waarheid stond. (Bebbington, 1989, p. 12). Dit betekende niet dat alle evangelicalen de Bijbel letterlijk namen. Hun respect voor de Bijbel was universeel, maar de interpretatie verschilde.

Het tweede principe is het principe van de bekering. Binnen de evangelische beweging werd wel veel gediscussieerd over de waarde van aan de ene kant geleidelijke bekering en

aan de andere kant onmiddellijke bekering, maar dat bekering essentieel was, werd universeel aangenomen.

Het derde principe is de nadruk op het verzoenende werk van Jezus Christus aan het kruis (Crucicentrism). Bebbington noemt dit principe ook wel de 'Doctrine of Atonement' (de leerstelling van de Verzoening) (Bebbington, 2003, p. 299).

Het laatste principe en wellicht ook datgene waar het Leger des Heils het meest bekend om is, is het principe van het activisme. Aan de ene kant was dit principe zichtbaar in de schijnbaar eindeloze energie die evangelische predikers hadden terwijl ze het evangelie predikten. Wesley preekte bijvoorbeeld meer dan 40.000 keer en heeft meer dan 40 boeken en publicaties op zijn naam staan. (Bebbington, 1989, p. 11). Dit was natuurlijk ook sterk verbonden aan het principe van de bekering. Aan de andere kant werd het activisme ook zichtbaar in de wijze waarop Christelijke ethiek werd toegepast op de sociale structuren van die tijd.

Salvationism

Hoewel deze 4 principes ook voor het Leger des Heils gelden, geeft het nog slechts een algemeen beeld weer van de evangelische stroming. Om er achter te komen wat specifiek voor het Leger des Heils geldt, gebruik ik de term 'salvationism' oftewel heilsoldatisme. In het Engels wordt het woord Salvationism gebruikt om de combinatie van factoren weer te geven die het Leger des Heils onderscheidt van andere denominaties. Dit woord laat zich echter moeilijk vertalen. Ik heb hiervoor het woord 'Heilssoldatisme' gebruikt, maar het is meer de 'natuur' van het Leger des Heils. Heilssoldatisme is dan niet specifiek de natuur van de Heilssoldaat, maar de optelsom of combinatie van de verschillende specifieke kenmerken die onderscheidend zijn voor het Leger des Heils. Het geeft een bepaald wereldbeeld aan, een bepaalde houding. Het laat een palet van geloofswaarheden, standpunten, opvattingen en keuzes zien die als specifieke cocktail nergens anders te vinden is. (Clifton, 2004, p. 19)

Clifton omschrijft negen elementen die samen weergeven wat de uitgangspunten en waarden van het Leger des Heils zijn. Dit zijn (Clifton, 2004, p. 21)

- Realistisch
- Idealistisch
- Inclusief
- Barmhartig
- Simpel
- Internationaal
- Zichtbaar
- Hoorbaar
- Kwetsbaar

Bovenstaande elementen zijn niet direct theologische kenmerken, maar hebben wel direct te maken met de praktijk van alle dag. Daarnaast geeft Clifton aan wie het Leger des Heils is en welke kenmerken daar bij horen.

Nu weten we wat het Leger des Heils belangrijk vindt, wat het Leger des Heils is en welke kenmerken daarbij horen. Als laatste punt is het denk ik ook van waarde om te kijken wat het Leger des Heils doet, in theologische termen.

Hiervoor is het goed om te kijken naar de uitspraken die John Gowans, voormalig Generaal van het Leger des Heils, hier over heeft gedaan. Zijn gedachtegoed is nog steeds gemeengoed en zijn woorden zijn bijvoorbeeld letterlijk overgenomen door het Leger des Heils in Groot Brittannië in hun Mission Statement:

'Called to be disciples of Jesus Christ, The Salvation Army United Kingdom Territory with the Republic of Ireland exists to save souls, grow saints, and serve suffering humanity' (The Salvation Army, 2014)

Deze driepoot, van de hand van John Gowans, geeft dus aan wat de missie is van het Leger des Heils; wat ze doen:

1. Het redden van zielen
2. Het groeien in heiligheid (en anderen daarbij helpen)
3. Het dienen van de lijdende mensheid (anderen dienen)

Materialen

Er is binnen het Leger des Heils al behoorlijk veel materiaal ontwikkeld over de jaren. Toch is er voor de leeftijdsgroep van dit onderzoek nog niet veel ontwikkeld.

Wel is er materiaal dat specifiek ontwikkeld is voor kleine groepen, genaamd Life! (The Salvation Army Australia Eastern Territory, 2012) 'Life!' is ontwikkeld om tieners en jongeren te laten groeien in hun geloof in kleine groepen. Een aantal punten spelen hier de boventoon. Het eerste punt is dat 'Life!' gericht is op het leren hoe je de Bijbel kan toepassen in je eigen leven. (The Salvation Army Australia Eastern Territory, 2012, p. 2). Daarnaast is ook het opbouwen van gezonde relaties van belang. In het handboek staat dat als volgt omschreven: *'Daarom gaat het in Life! nou juist om het ontwikkelen van gezonde liefde voor elkaar – een liefde die is geworteld in de Bijbel en waarvan Jezus het voorbeeld geeft.'* (The Salvation Army Australia Eastern Territory, 2012, p. 5) In de avonden is er een aantal ingrediënten dat altijd weer terugkomt. Zo staat de Bijbel centraal en wordt er gepraat over de relevantie van de Bijbel voor ons dagelijks leven en daarnaast wordt er ook aandacht gegeven aan de ontwikkeling van praktische vaardigheden als bemoediging, bidden en dienstbaarheid. De praktische toepassing zelf komt ook aan bod in de vorm van een uitdaging. Hierdoor dagen de deelnemers elkaar uit om datgene wat ze hebben gezegd of beloofd ook daadwerkelijk in de praktijk te brengen.

Naast het bovenstaande materiaal dat speciaal is vertaald voor de Nederlandse situatie zijn er ook in de afgelopen jaren twee boekjes vertaald die specifiek te maken met het onderwerp heiliging. Dat dit in de afgelopen twee jaar heeft plaats gevonden geeft naar mijn mening aan dat er vanuit de beleidsmakers de keuze wordt gemaakt en urgentie wordt gevoeld om dit onderwerp meer onder de aandacht van de leden van het Leger des Heils te brengen. Het behandelen van beide boeken is wat te uitgebreid voor de reikwijdte van dit praktijkonderzoek, maar ik wil toch graag even stil staan bij één van deze twee boeken

De eerste uitgave is een boekje met teksten van Samuel Logan Brengle, In het voorwoord schrijft generaal Eva Burrows het volgende over deze persoon: *'Samuel Logan Brengle is een begrip binnen het Leger des Heils; hij wordt beschouwd als onze 'heiligingsapostel' die niet alleen over heiliging heeft gepreekt en geschreven, maar het naar waarheid heeft voorgeleefd in de vele decennia waarin hij vorm heeft gegeven aan het geestelijk leven van het Leger des Heils.'* (Brengle, 2012, p. 9)

Het handzame boekje bestaat uit de volgende vijf delen:

1. **Heiligheid.** In dit eerste deel vinden we uitspraken van Brengle over heiligheid en de link tussen heiligheid en de relatie met God en Jezus Christus.
2. **Hoofdzaken van het Christelijk geloof.** In dit gedeelte worden voornamelijk eerst theologische begrippen als verzoening, opstanding en getuigen behandeld. Daarnaast komt ook Jezus duidelijk naar voren. Ondanks de enigszins ingewikkelde onderwerpen wordt alles toch in eenvoudige woorden uitgelegd. Een voorbeeld hiervan is de uitleg van het begrip 'in Christus zijn': *'Hij (Paulus, red.) bedoelde dat zo'n persoon verenigd is met Christus. Christus leeft in hem. Hij gelooft niet alleen in Christus; hij is verbonden met Christus.'* (Brengle, 2012, p. 49)
3. **Christelijke heiliging.** In dit gedeelte wordt het eigenlijk nog praktischer, omdat er gekeken wordt naar wat heiliging nu eigenlijk inhoudt. Ook hebben verleidingen en zonden een belangrijke plek in dit gedeelte.
4. **Christelijk leven.** De beweging naar onszelf toe zet zich voort in het vierde gedeelte over het christelijk leven. Brengle gaat hierin praktische onderwerpen langs als 'maak geen ruzie' of 'de gevaren van de middelbare leeftijd'
5. **Christelijke dienstbaarheid.** Theologie in het Leger des Heils is eigenlijk altijd praktisch van aard en de uitleg ervan dient simpel te zijn. Daarnaast is het ook vaak gericht op de ander. Vandaar dat ook dit laatste gedeelte zo goed past bij de werkwijze van het Leger des Heils. In dit gedeelte komen onderwerpen als het begeleiden van zoekenden en het zorgen voor anderen.

Al met al is wel te zien dat de schrijver van de teksten in dit boekje in het begin van de vorige eeuw leefde. Hoewel de teksten in onze 21^e eeuwse ogen soms primitief overkomen, spreekt er toch een ongecompliceerde gedrevenheid uit die nog steeds karakteristiek is voor het Leger des Heils.

Bovenstaande uitgaven zijn redelijk recentelijk vertaald met als doel om de heiligingstheologie onder de jongeren te stimuleren. De relatie met de beleden religie van het Leger des Heils komt naar voren in het hoofdstuk 'Resultaten.'

De Aanpak

Onderzoeksactiviteiten

In dit onderzoek richt ik mij uiteraard op de hiervoor genoemde onderzoeksvraag en deelvragen. De eerste twee deelvragen worden beantwoord door het literatuuronderzoek en de laatste vier deelvragen zijn beantwoord door mijn praktijkonderzoek. Het praktijk onderzoek is vervolgens onderverdeeld in twee disciplines. Het laten bijhouden van een dagboek en het afnemen van interviews.

Dagboeken

Het was mijn eerste opzet om 12 participanten een week lang een dagboek bij te laten houden. Ik heb ze hiervoor een online tool geboden om hun dagboek bij te houden. Zie hiervoor Bijlage 2. Tijdens de uitvoering hiervan stuitte ik al op het probleem dat het heel veel tijd heeft gekost voordat de dagboeken bij mij binnen kwamen. Na een maand had ik nog maar één dagboek binnen en na tweeëneenhalve maand acht stuks. Toen ik bij een aantal deelnemers vroeg waarom het zo lang duurde, lieten ze mij allemaal weten

dat ze het moeilijk vonden om de tijd te vinden om even te zitten en hun gedachten van die dag op te schrijven. Schijnbaar is het in deze tijd gewoon heel lastig om mensen te vragen om een dagboek te schrijven. Uiteindelijk ben ik dus met veel aandringen en concessies doen, uitgekomen op acht dagboeken.

In tabel 1 staat een omschrijving van de participanten die hebben meegewerkt. Ze beschouwen zich allemaal als zijnde ‘verbonden’ met het Leger des Heils, maar ze zijn niet allemaal heilssoldaat. De verhouding man-vrouw (3-5) past wel een beetje bij de verhouding van deze leeftijdsgroep binnen het Leger des Heils. De verdeling was in eerste instantie 40% mannen en 60% vrouwen, maar het zijn voornamelijk een aantal mannen geweest die er uiteindelijk voor kozen om niet mee te doen. De geografische verdeling is redelijk divers. Ik realiseer mij wel dat de meesten uit de Randstad komen, maar dat past ook wel bij de geografische verdeling van het Leger des Heils. Hoewel het Leger des Heils een landelijke organisatie is, is er wel een concentratie van het werk en van de leden in de Randstad te vinden.

Ge-slacht	Beroep	Opleiding	Opleidings-richting	Plaats	Leef-tijd	Heils-soldaat
Vrouw	coördinator vrijwilligerswerk en leerkracht	HBO	Onderwijs	Schiedam	26	Ja
Vrouw	Keukenassistent, huishoudelijke hulp	Havo	Cultuur en maatschappij	Den Haag	23	Nee
Vrouw	Scholier	Lagere school, VWO Certificaten	Natuur & gezondheid	Amsterdam	19	Ja
Vrouw	Student	VMBO / Mavo	Pedagogisch Werker	Gorinchem	19	Nee
Vrouw	Jeugd- Jongerenwerker	HBO	PABO	Almere	26	Ja
Man	Accountant	Universiteit	Accountancy	Den Haag	24	Nee
Man	Coatingsinspecteur	HBO	Coating-inspecteur	Urk	27	Ja
Man	Missionair Werker	Universiteit	Internationale Politiek	Katwijk	27	Ja

tabel 1 | Participanten Dagboek

Maar waarom heb ik nu voor deze methode gekozen? Voor het beantwoorden van de vraag: “*Wat is er zichtbaar in hun ‘geleefde religie’ van de heiligingstheologie?*”, is het belangrijk om er achter te komen hoe hun dagelijkse leven er uit ziet. Om er voor te zorgen dat de participanten dit zo objectief mogelijk kunnen doen is de manier van bijhouden wezenlijk! Ik heb dan ook geprobeerd om elke voorafname en voorkeur voor religieuze onderwerpen te vermijden, zodat de uitkomsten van het onderzoek niet door mij gestuurd worden. Voor de opzet van het dagboek maak ik gebruik van het boek *Sacred Stories, Spiritual Tribes*. (Ammerman, 2013). Voor het coderen van deze dagboeken is vooral de vraag belangrijk of de inhoud wel of niet een link heeft met religiositeit of spiritualiteit. Ook Ammerman begon in haar, veel uitgebreidere, onderzoek met deze centrale vraag: “*A central question for each narrative was the presence or absence of ‘spiritual’ or ‘religious’ content.*” (Ammerman, 2013, p. 310) Hierbij is het wel van belang om te beseffen dat veel algemene opmerkingen en daden in het leven te maken kunnen hebben met spiritualiteit. (Ammerman, 2013, p. 310) In Bijlage 1 vindt u de opzet van het dagboek. Ik heb hier grotendeels gebruik gemaakt van de opzet van Ammerman. (Ammerman, 2013, pp. 319-321) In Bijlage 3 vindt u een voorbeeld van een dagboek en in Bijlage 4 vindt u de wijze waarop ik de dagboeken uiteindelijk naar onderwerp heb ingedeeld.

Interviews

Uit de groep van acht participanten heb ik naar aanleiding van de aangeleverde verhalen vijf personen uitgekozen om te interviewen. In tabel 2 vindt u een overzicht van deze participanten. De keuze om juist deze mensen te interviewen heeft te maken met de onderwerpen die in hun dagboeken naar voren kwamen en daarnaast wilde ik weer zo'n divers mogelijke groep interviewen.

Ge-slacht	Beroep	Opleiding	Opleidings-richting	Plaats	Leef-tijd	Heils-soldaat
Vrouw	coördinator vrijwilligerswerk en leerkracht	HBO	Onderwijs	Schiedam	26	Ja
Vrouw	Scholier	Lagere school, VWO Certificaten	Natuur & gezondheid	Amsterdam	19	Ja
Vrouw	Student	VMBO / Mavo	Pedagogisch Werker	Gorinchem	19	Nee
Man	Accountant	Universiteit	Accountancy	Den Haag	24	Nee
Man	Coatingsinspecteur	HBO	Coating-inspecteur	Urk	27	Ja

tabel 2 | Participanten Interviews

Deze interviews zijn bedoeld om dieper in te gaan op de verhalen uit het dagboek. Ik heb hierbij gekozen voor een 'eenmalige, minder gestructureerde methode' van interviewen. (Donk & Lanen, 2012, pp. 208-209) Voor de interviews heb ik een protocol samengesteld dat voor iedereen hetzelfde was, maar waar wel nog een topiclijst aan was toegevoegd die aangepast was naar aanleiding van de dagboeken. (zie Bijlage 5) Dit protocol heb ik gevolgd tijdens de interviews, zodat de participanten de gelegenheid kregen om hun levensverhaal in grote lijnen te volgen en verhelderend en verdiepend in te gaan op de verhalen die zij hebben opgeschreven in hun dagboek. In het protocol heb ik daarnaast nog vragen opgenomen die verwijzen naar de 4 principes van de evangelische beweging: de Bijbel, Jezus, Beking en Actie en vragen die specifiek over hun geloof gaan. Bij mijn conclusies zal ik er dan ook rekening mee moeten houden dat antwoorden die bij deze vragen zijn gesteld enigszins beïnvloed zijn door de vragen zelf.

Resultaten

In dit hoofdstuk bespreek ik de behaalde resultaten van het onderzoek. Hieronder staan de belangrijkste analyseresultaten per deelvraag.

Wat houdt de heiligungstheologie binnen het Leger des Heils in?

De heiligungstheologie is in de literatuurstudie al ruimschoots ter sprake gekomen. Een samenvattende omschrijving is ook te vinden in het boekje Hart voor God van Brengle. Hij omschrijft Heiliging als volgt: *'Heiligmaking is het wegnemen van alle boosheid en zonden en het vullen van het hart met liefde voor God en mensen.'* (Brengle, 2012, p. 18) Brengle gebruikt de termen heiliging en heiligmaking trouwens door elkaar. Ik vermoed dat dit voornamelijk een keuze is van de Nederlandse vertaler en dat Brengle 'Holiness' gebruikt als term. Helaas heb ik de oorspronkelijke teksten niet terug kunnen vinden, zodat ik niet kan nagaan of mijn vermoeden klopt.

figuur 1 | Beleden religie van het Leger des Heils

Tijdens het onderzoek heb ik er toch voor gekozen om enigszins van deze deelvraag af

te wijken en mij hier te richten op de ‘beleden religie’ van het Leger des Heils. De heiligingstheologie alleen is een te beperkt begrip om de geleefde religie van de leden mee te vergelijken. Maar wat is die beleden religie dan? Als we de verschillende elementen uit de literatuurstudie in een schema verwerken dan zien we dat er een soort taartbodem of etagère ontstaat die in één oogopslag aangeeft wat het Leger des Heils belangrijk vindt, wat het Leger des Heils is en wat het Leger des Heils doet. Kortom: het geeft een beeld van de beleden religie van het Leger des Heils.

Welke methodieken en materialen zijn er recentelijk ontwikkeld en gebruikt om de beleden religie van het Leger des Heils meer nadruk te geven?

Life! Geloofsgroei, discipelschap en navolging

De in de literatuurstudie genoemde materialen heb ik bekeken en vergeleken met de elementen die in figuur 1 staan omschreven. In de introductie van het materiaal ‘Life!’ staat de volgende zin: *‘Het gaat over levensvaardigheden ontwikkelen die passen bij een leefwijze, zoals God die van ons vraagt, zoals elkaar bemoedigen, naar elkaar luisteren en voor elkaar bidden. Wat centraal staat is leren hoe je dingen uit de Bijbel kunt toepassen in je leven.’* (The Salvation Army Australia Eastern Territory, 2012, p. 2) We zien dus gelijk al een aantal elementen die ook in de beleden religie naar voren komen. Het levensvaardigheden ontwikkelen past bij het ‘Groeien in heiligheid’ En zelfs in de inleiding wordt dit gelijk al simpel en realistisch uitgewerkt. Daarnaast speelt ook de Bijbel een cruciale rol in dit materiaal.

Als we gaan kijken naar de onderwerpen die behandeld worden in dit materiaal, dan zien we aan de ene kant de onderwerpen die je mag verwachten in materialen voor kleine groepen, zoals God en de kerk, maar ook het actie-aspect van het Leger des Heils komt naar voren in de lessen over ‘Samen doen wat we geloven’. God, kerk en samen doen zijn dan ook de drie hoofdonderwerpen die in deze serie naar voren komen. Als we de onderwerpen van deze methode naast figuur 1 leggen, dan zien we dat er van de vier onderwerpen die we belangrijk vinden (de onderste schijf) alleen de Bijbel en Actie duidelijk naar voren komen. Jezus zit als het ware wel verweven in het materiaal, maar komt niet expliciet naar voren, terwijl God, de Vader wel in verschillende aspecten naar voren wordt gebracht. Het actiegedeelte komt vooral naar voren in de laatste serie over het samen doen.

Hart voor God

De link van dit boek naar de beleden religie heb ik al grotendeels bij de literatuurstudie gemaakt. Voor de overzichtelijkheid volgt hier nog wel even een samenvatting. Ten eerste zien we verbindingen naar de onderste schijf. Jezus staat voorop in het hoofdstuk ‘Hoofdzaken van het christelijk geloof’. En in het laatste deel is het juist de bekering en de actie waartoe wordt en moet worden opgeroepen. De Bijbel wordt eigenlijk door het hele boekje heen veelvuldig aangehaald. De Bijbel wordt niet direct besproken, maar is wel de basis waarop het boekje is gebaseerd. Ten tweede past dit boekje bij hoe het Leger des Heils is, omdat de tekst simpel en realistisch is. Er is aandacht voor de zelfkant van de samenleving en gaat eerlijk in op problemen die we als christenen in ons geloof kunnen tegenkomen. De taal is daarbij eenvoudig. Daarnaast komt ook de kwetsbare kant naar voren. Brengle heeft een voor zijn tijd

zeldzame zelfspot. Hij is eerlijk over zijn eigen tekortkomingen en dat maakt zijn verhaal gelijk sterker. Als we als laatste de derde schijf (Wat we doen) over het boekje leggen, dan zien we dat het voornamelijk gaat over Persoonlijke Heiliging. Groeien in heiligheid heeft dan ook duidelijk de bovenhand. Het dienen van anderen en het winnen van zielen is wel aanwezig, maar minder expliciet en voornamelijk in het laatste deel.

Wat is de geleefde religie van de jongeren in de leeftijd van 18 t/m 29 jaar die lid zijn van het Leger des Heils?

Zowel in de dagboeken als in de interviews wordt er iets zichtbaar van de geleefde religie van de deelnemers. Omdat er niet echt specifiek is gevraagd naar spiritualiteit of religie bij de instructie voor het bijhouden van het dagboek, denk ik dat er een reëler beeld is ontstaan van de geleefde religie van de participanten. Immers, als er in het onderzoek naar spiritualiteit wordt gevraagd, dan is er ook meer zichtbaar in de dagboeken dan wellicht in werkelijkheid het geval is. Bij de interviews, waar geloof een belangrijk gespreksonderwerp was, is veel meer spiritualiteit te merken. Hieronder omschrijf ik de geleefde religie van de participanten. Om het enigszins leesbaar te houden heb ik het in vier onderwerpen onderverdeeld die zowel in de interviews als de dagboeken naar voren kwamen. Als eerste komt de relatie met God naar voren, dan de relatie met anderen en de invloed hiervan op de spiritualiteit. Verder komt de relatie tussen spiritualiteit en gevoel aan bod en zijn er aparte kopjes voor muziek en twijfel.

Relatie tot God

In de dagboeken zie ik bij drie van de acht participanten dat zij specifiek woorden geven aan hun spiritualiteit. Als we het hebben over de relatie met God, dan omschrijft participant 6 dit bijvoorbeeld als volgt:

“Ja God is mijn mattie, ik hou echt enorm van Hem. Omdat hij altijd voor mij en mijn gezinnetje klaar staat. Een trouwere Vriend kan je je niet wensen.” (Participant 6, Persoonlijke communicatie, 19 juli 2014)

Hier spreekt een directe relatie uit. Het past ook bij de taal die de participant gebruikt om zijn geleefde religie mee aan te duiden. In het interview met hem geeft hij bijvoorbeeld ook aan dat zijn relatie met God belangrijker is dan de relatie met zijn vrouw, waar hij overigens wel zielsveel van houdt. In zijn dagboek speelt God eigenlijk elke dag wel een rol, hetzij als hij God dankt voor de moed van een meisje of als hij schrijft over zijn eigen gebedstijd.

Ook participant 8 is bewust bezig met haar geloof. Dingen die ze in het dagelijks leven meemaakt, brengt ze bij God in haar gebedsleven en daarnaast denkt ze na over hoe haar leven er uit zou moeten zien. Hieronder een voorbeeld uit haar dagboek:

In de bijbelstudie hebben we het over Petrus dat die op bepaalde momenten een bepaalde opdracht kreeg van God. Dat deze opdrachten op dat moment van zijn leven paste. Als ik terug kijk op mijn nog best korte leven zie ik dat ook gebeuren. Soms ook onbewust maar toch dit is wat ik moet doen. Maar als je dan zo'n stap neemt moet je ook naar een andere plek en loslaten. Ik moet zeggen daar ben ik nog niet zo goed in. (Participant 8, Persoonlijke communicatie, 7 juli 2014)

Participant 8 schrijft niet direct over haar gebedsleven, hoewel ze wel vermeldt dat ze in de ochtend de tijd neemt om even de Bijbel te lezen via haar telefoon. Daarnaast spreekt ze in bovenstaand citaat wel uit dat ze opdrachten van God heeft gekregen. Ze voelt zich als het ware geroepen. In bovenstaand fragment lees ik een directe relatie tot God gekoppeld aan zelfreflectie.

In de dagboeken staat eigenlijk verder nog maar één korte opmerkingen over de relatie met God. Participant 1 noemt in haar dagboek (Participant 1, Persoonlijke communicatie, 2 juli 2014) dat ze haar frustraties bij God heeft gebracht in het gebed, maar dat God maar geen antwoord geeft. Hier is zeker sprake van een relatie met God. In het interview heeft participant 1 het bijvoorbeeld over een daadwerkelijke Godservaring tijdens een tijd van ziekte. (Participant 1, Persoonlijke communicatie, P1, 15 juli 2014). Maar daarnaast laat ze in het dagboek ook ruimte voor twijfel. Je merkt natuurlijk ook goed dat de participanten heel verschillend zijn. Waar participanten 1 en 6 direct schrijven over God, schrijft participant 8 weer over haarzelf in relatie tot God.

Relatie met anderen

Een andere manier waarop spiritualiteit naar voren komt is in de relatie met anderen. Zo kiest participant 9 er voor om niet direct over God te schrijven, maar meer over de mensen om hem heen en hoe hij daar God in ziet. Zo zegt hij over één van zijn medewerkers het volgende:

Zij is ontzettend belangrijk voor het team. Met veel energie, geloof, en simpelweg zichzelf zijn zorgt ze voor een goede sfeer in het team. En ook voor het opbouwen van mensen (in het team). 'She gets things done' en ze heeft een aantrekkingskracht, dat zowel in het team als ook daar buiten een positief effect heeft. (Participant 9, Persoonlijke communicatie, 19 augustus 2014)

Participant 9 haalt een groot deel van geloofsopbouw uit de relatie met anderen. Daarbij gebruikt hij woorden als 'opbouwen', 'aantrekkingskracht' en 'positief effect.' Ook bij andere participanten zie ik dat de religie vaak geleefd en gevoeld wordt als daar andere mensen bij betrokken zijn. Een voorbeeld hiervan vinden we bij participant 2. Ze geeft in het interview aan eigenlijk niet te geloven.

"Ik heb eerlijk gezegd nog niet echt God gevonden, dus... (Participant 2, Persoonlijke Communicatie, N7, 20 juli 2014)

Maar daarnaast schrijft ze wel in haar dagboek dat ze ook haar stageplek als 'heilige grond' ervaart. De plek is speciaal voor haar en ze kan daar heel erg van genieten. De bewoording 'heilige plaats' heeft ze daar vervolgens zelf aan toegevoegd. (Participant 2, Persoonlijke communicatie, 1 juli 2014) In het interview voegt ze nog de opmerking toe dat ze op haar plek is op de stageplek. (Participant 2, Persoonlijke communicatie, N38, 20 juli 2014) Het gaat haar dan niet om de plek, maar ze voelt zich vooral thuis bij de kinderen die ze begeleidt.

Relatie tussen spiritualiteit en gevoel

Dit onderwerp is iets dat pas naar voren kwam toen ik bezig was met het labelen van de interviews en de dagboeken. Ik zie namelijk dat de participanten die veel schrijven over spiritualiteit en hun relatie met God, weinig tot geen 'negatieve' karaktereigenschappen of gevoelens in hun dagboek schrijven. Zo heeft participant 8 geen ervaringen opgeschreven die vallen onder de labels gestrest, onzeker, gefrustreerd of teleurgesteld, terwijl ze wel regelmatig over haar relatie met God schrijft. Dit geldt ook voor participant 6 en participant 9. Daarentegen zie ik juist onzekerheid en frustratie bij participanten die niet over hun spiritualiteit schrijven.

Muziek

Ik heb het kopje muziek specifiek toegevoegd, aangezien dit een terugkerend thema is bij veel participanten. Zo speelt en zingt participant 2 in verschillende muziekgroepen en zegt participant 3 het volgende op mijn vraag waarom ze denkt dat het Leger des Heils haar plek is:

Muziek, mensen. Ik denk dat muziek wel echt een bindende factor is. Als ik kijk naar hoe ik het vond in T. (korps dat ze als gast bezoekt. red.) dan is het toch wel een issue dat ik de muziek gewoon niet leuk vond. (Participant 3, Persoonlijke communicatie, S65, 18 juli 2014)

Ook participant 5 en 6 hebben iets met muziek in de kerk. Participant vijf heeft bijvoorbeeld een ervaring in het buitenland waarbij hij instrumenten naar Zambia heeft gebracht. Daarnaast maakt het iets in hem los als hij wordt toegezongen.:

Ondanks dat je de taal niet spreekt, maakt dat toch een bepaalde emotie bij je los, zeker als je de manier hoort waarop het gezongen wordt en de emotie die in het lied gelegd wordt. (Participant 5, Persoonlijke communicatie, 8 juli 2014)

Participant 6 schrijft er op een aantal plekken in zijn dagboek expliciet over. Hieronder één van de passages die duidelijk de importantie van muziek in zijn leven aangeeft.

Ja, leger muziek. Dat is muziek met een boodschap en wat voor 1. Als ik boos ben of gefrustreerd of verdrietig (dat gebeurt niet zo vaak) en ik zet "Fire in the blood" of "Immortal" op dan kom ik tot rust geniet ik met volle teugen en kan ik de hele wereld weer aan. (Participant 6, Persoonlijke communicatie, 19 juli 2014)

Twijfel

Dit blokje speelt een belangrijke bij het merendeel van de participanten. De twijfel is natuurlijk verschillend, maar vijf van de acht participanten twijfelen er over of God wel echt bestaat. Bij deze vijf is er wel een basisgeloof. Zo zegt participant 2 dat ze God nog niet echt heeft gevonden (Participant 2, Persoonlijke communicatie, N7, 20 juli 2014) en 7 dat er wel 'iets' is, maar dat het moeilijk is om het op je eigen leven te betrekken en dat een echte ervaring met God of een zekerheid dat Hij bestaat er niet is. (Participant 7, Persoonlijke communicatie, J4, 23 juli 2014) De andere drie geloven wel dat God bestaat, maar ervaren Hem niet in hun leven en zijn nog op zoek naar Gods

bedoeling in hun leven. En toch zijn alle participanten, inclusief participant twee en zeven heel actief binnen hun plaatselijke korps.¹

Wat is er zichtbaar in hun ‘geleefde religie’ van de ‘beleden religie’ van het Leger des Heils?

In deze deelvraag neem ik ook de volgende deelvraag mee: *Wat weten de jongeren in de leeftijd van 18 t/m 29 jaar die lid zijn van het Leger des Heils over de heiligungstheologie?* Dit doe ik omdat de twee deelvragen teveel overlappings hebben als ik de resultaten ga bespreken. En daarnaast is er qua resultaat weinig te melden over de kennis over beleden religie, aangezien dit in de interviews en de dagboeken niet zichtbaar werd.

Hieronder vindt u de verschillende aspecten van de beleden religie zoals ze in figuur 1 zijn omschreven. Daarbij geef ik gelijk weer hoe deze aspecten zichtbaar worden bij de participanten.

De Bijbel

Participant 9 zegt het volgende over de Bijbelstudie die hij houdt samen met zijn teamleden:

Vooraf leuk en interessant zijn de verzen of dingen die er voor de teamleden (en mezelf) uitspringen, of die (opnieuw) indruk maken. (Participant 9, Persoonlijke communicatie, 21 augustus 2014)

Niet alleen bij participant 9 speelt de Bijbel een belangrijke rol. Ook participant 8 is druk bezig met de Bijbel. Naar eigen zeggen komt dit door dat ze een Bijbelstudie aan het voorbereiden is. Het wordt niet helemaal duidelijk of de Bijbel regelmatig gelezen wordt. Zowel bij participant 8 als bij participant 9 wordt er alleen maar over de Bijbel gesproken in professionele zin. De Bijbelstudie die participant 8 aan het voorbereiden is, is bedoeld voor haar werk en hetzelfde geldt voor de teambijbelstudie van participant 9.

In de interviews heb ik specifiek gevraagd naar de betekenis van de Bijbel voor de participanten. Ik vond het opmerkelijk dat het beeld dat ze hadden van de Bijbel vrij homogeen was. Alle vijf participanten zien de Bijbel niet als een boek dat letterlijk waar is. Wel is het een leidraad in het leven. Participant 1 en 5 gebruiken zelfs letterlijk deze bewoordingen, hoewel participant vijf wel eerlijk over zichzelf zegt dat hij de Bijbel zelf nog niet zo gebruikt. Participant 6 noemt de Bijbel zijn ‘gids voor het leven’ (Participant 6, Persoonlijke communicatie, H82-83, 10 september 2014) Participant 2 is de enige die helemaal niets met de Bijbel doet. Ook participant 1 heeft moeite met de Bijbel, maar meer omdat ze moeite heeft met lezen.

Jezus

Het woord Jezus komt in alle dagboeken slechts één keer voor bij participant 8. En daar is het niet meer dan een terloopse opmerking over een Bijbelstudie. In de interviews heb ik specifiek de vraag gesteld wie Jezus is. Voor participant 1 is Jezus als

---

¹ Kerkelijke gemeente van het Leger des Heils

het ware de toegang tot de hemel. Het kruis wordt hier verder niet bij genoemd. Ze maakt wel zelf de kanttekening dat de nadruk op de hemel ook kan komen, doordat ze recentelijk met ziekte en sterven geconfronteerd is geweest. Participant 2 heeft niet zo'n duidelijk beeld van wie Jezus heeft en heeft naar eigen zeggen juist weer meer met God. Bij participant 3 komt Jezus dichterbij en is Hij iemand waar je mee kunt praten. Hij zegt alleen niets terug. Daarnaast is participant 3 de enige die aangeeft dat je Jezus ook in andere mensen kunt vinden. Participant 5 heeft moeite met het begrijpen en aanvaarden van de waarde van de kruisdood. Hij ziet Jezus als de belangrijkste figuur in de Bijbel, maar aangezien hij niet precies weet wat de Bijbel in zijn leven kan betekenen geeft hij aan dat Hij ook moeilijk de waarde van Jezus kan inschatten. (Participant 5, J16, 23 juli 2014) Het offer van Jezus en zijn kruisdood worden genoemd door participant 2 en participant 5, maar dan wel gelijk met de opmerking dat dit moeilijk te begrijpen is. Participant 2 geeft daarnaast ook aan dat ze de drie-eenheid niet begrijpt en dan meer heeft met het concept God als met Jezus.

Bekering

Binnen de evangelische beweging van de 18^e en 19^e eeuw lag de nadruk op de noodzaak tot bekering of dit nu een moment was of een proces. In de dagboeken is niets terug te vinden over een bekeringsproces. Ze schrijven niet over zichzelf, maar ook niet over mensen in hun omgeving. Op de vraag in het interview of ze bekeerd zijn geven drie van de vijf geïnterviewde participanten aan dat dit niet het geval is. Bij deze drie is er naar eigen zeggen ook geen geleidelijk proces ingezet. Participant 5 omschrijft het als volgt:

ik denk dat bekering gewoon de bewuste keus is dat je gaat voor God en zijn weg wilt volgen of in ieder geval met Hem het leven wilt delen, zeg maar. Hmm, voor mezelf vind ik dat nog lastig. (Participant 5, 23, J19, 23 juli 2014)

In het verdere verloop van het interview geeft hij aan dat hij niet echt een godservaring kent. Wel is er bij alle geïnterviewde participanten een verlangen naar die godservaring, bekeerd of niet.

Actie

Ik heb in de literatuurbespreking al gezegd dat het Leger des Heils het meest bekend is om zijn dienstbaarheid naar anderen. De meeste participanten hebben ook wel iets met dienstbaarheid. De meeste participanten hebben of een beroep gekozen waar ze met mensen werken of ze doen hierin veel in hun vrije tijd. Participant 1 is leerkracht en werkt in de schuldhulpverlening. Participant 2 doet een opleiding voor pedagogisch werker in een kinderdagverblijf. Participant 3 is nog scholier, maar doet wel weer vrijwilligerswerk bij een missiepost op de Wallen. Participant 5 is accountant, maar heeft daarnaast ook een stichting die muziekinstrumenten naar Afrika brengt. Participant 6 is coatinginspecteur, maar is in het proces om officier te worden van het Leger des Heils en ondersteunt verschillende mensen in zijn woonplaats. Participant 7 heeft hier niet veel over geschreven, maar in de week dat ze haar dagboek bij hield speelde er ook veel in haar persoonlijke leven. Participant 8 doet ook in haar werk als Jongerenwerker veel voor andere mensen en Participant 9 is missionair werker in de binnenstad van Amsterdam. De dienstverlening aan anderen is in ieder geval meer aanwezig in de dagboeken dan evangelisatie.

In de interviews heb ik nog specifiek de vraag gesteld hoe de participanten handen en voeten geven aan hun geloof in het dagelijks leven. Participant 1 geeft hierbij het volgende aan als ze vertelt wat een bepaalde christelijke conferentie voor haar heeft betekend:

En het heeft me wel gebracht dat ik er (het geloof, red.) echt wel vrijer over spreek... en dat ik het gewoon normaal vind... (Participant 1, Persoonlijke communicatie P5, 15 juli 2014)

Door haar wordt de actie wel verbonden met het vrij praten over haar geloof. Daarnaast is ze ook altijd heel bewust voor anderen bezig en heeft ze dat in haar opvoeding mee gekregen:

Het is me natuurlijk met de paplepel ingegoten... Wij waren altijd voor anderen bezig. (Participant 1, Persoonlijke communicatie, P48, 15 juli 2014)

Participant 2 heeft geen antwoord op mijn vraag en geeft aan dat ze eigenlijk geen handen en voeten aan haar geloof geeft. En waar participant 1 vrijer over haar geloof praat geeft participant 3 juist aan dat ze niet de hele dag aan het evangeliseren is. (Participant 3, Persoonlijke communicatie, S51, 18 juli 2014) Wel vindt zij het belangrijk om open te staan voor anderen en een luisterend oor te zijn. Participant 5 vindt het heel belangrijk dat je je geloof ook handen en voeten geeft, maar doet het naar eigen zeggen zelf nog niet echt. Participant 6 heeft het bij dit onderwerp net als participant 3 over een luisterend oor bieden, maar ook over taakjes doen voor mensen in zijn omgeving. (Participant 6, Persoonlijke communicatie, H91, 10 september 2014)

Hoe we zijn

Van de negen eigenschappen waarmee Shaw Clifton aangeeft hoe het Leger des Heils is, komt er maar een beperkt aantal bij de participanten voor. Vooral de participanten die in de dienstverlenende sector werken zijn wel realistisch over de wereld. Een goed voorbeeld hiervan is participant 1. In het werk zit ze bijvoorbeeld in een lastig pakket als een hulpvrager zich niet aan de afspraken houdt en ze toch deze persoon wel wil helpen, omdat de hulp wel hard nodig is. (Participant 1, Persoonlijke communicatie, 30 juni 2014). Verder kom ik deze eigenschap niet veel tegen, waarbij ik natuurlijk niet kan zeggen dat het niet voor komt. Er is alleen niet over geschreven en dus ligt het in de lijn der verwachting dat het geen in het oog springende eigenschap is.

Het idealisme wordt door Shaw Clifton vooral uitgelegd als de eigenschap die er voor zorgt dat mensen volhouden om in anderen blijven geloven. *'Salvationism thus involves an unquenchable, burning conviction that no person is beyond the love and salvation of God revealed in Jesus Christ.'* (Clifton, 2004, p. 23) Als het om relaties gaat, dan zie ik dat de participanten over het algemeen trouw zijn. Zo is participant 3 trouw aan haar vader, hoe moeilijk ze dat ook vindt en steekt participant 9 veel tijd in coaching. Wederom niet expliciet, maar het is er wel.

De eigenschappen inclusief en barmhartig heb ik qua resultaten al besproken hiervoor bij de paragraaf over actie. De gedachte dat we tot een internationaal leger behoren kom ik niet echt tegen in het dagelijkse leven van de participanten, maar buiten mijn

onderzoek om is hier wel veel aandacht voor. Zo zijn er afgelopen jaar 15 jongeren naar Cuba geweest en 40 naar een Europees congres. Dit onderzoek vond voor deze activiteiten plaats, waardoor ik hier geen gegevens over heb. Hoorbaar en zichtbaar zijn als eigenschappen onlosmakelijk verbonden met barmhartigheid. De participanten steken stuk voor stuk hun lidmaatschap van het Leger des Heils niet onder stoelen of banken. Zo weten de collega's van participant 5 heel goed dat hij christen is en daar voert hij het gesprek dan ook regelmatig over. (Participant 5, Persoonlijke communicatie, J8, 23 juli 2014). Frappant is wel dat de hoorbaarheid en zichtbaarheid gaan over het Leger des Heils en niet zozeer over het geloof. De collega's van participant 5 weten dat hij bij het Leger des Heils is, maar het delen van het geloof komt niet voor in de dagboeken en de interviews. Zie hiervoor ook de paragraaf over actie.

De laatste eigenschap is 'kwetsbaar', wederom een lastige eigenschap om te herkennen bij de participanten. Toch geloof ik dat al deze participanten zich kwetsbaar hebben durven opstellen, door aan dit onderzoek mee te werken. Ik heb hun, naar eigen zeggen, tekortkomingen en kwetsbaarheid kunnen lezen in de dagboeken en kunnen horen in de interviews. Eén voorbeeld hiervan vinden we bij participant 7 die schrijft dat ze nog wat onzeker is bij de Bijbelstudie. (Participant 7, Persoonlijke communicatie, 21 juli 2014). Een ander voorbeeld is participant 6 die schrijft dat hij het lastig vindt om examens af te leggen of te auditeren. (Participant 6, Persoonlijke communicatie, 19 juli 2014). Dezelfde participant laat ook zijn emoties zien tijdens het interview als hij het heeft over het overlijden van zijn opa. Daar spreekt ook kwetsbaarheid uit. (Participant 6, Persoonlijke communicatie, H72, 10 september 2014)

Wat we doen

Van de bovenste schijf over wat we doen (zie figuur 1) is hierboven de gedeelten over 'anderen dienen' en 'winnen van zielen' al behandeld, omdat dit ook een sterke link heeft met de onderste schijf (bekering en actie). Dan blijft het gedeelte 'groeien in heiligheid' nog over. Als we het hebben over persoonlijke geloofsontwikkeling dan zie ik bij participant 1 dat ze zich meer heeft ontwikkeld in de praktische uitwerking van het geloof (Participant 1, Persoonlijke communicatie, P32-34, 15 juli 2014). Bij participant 3 is het geloof meer een constante factor. Wel zegt ze hier nog bij dat je je natuurlijk wel blijft ontwikkelen (Participant 3, Persoonlijke communicatie, S29-35, 18 juli 2014). Ook participant 6 ziet dat zijn geloof over de jaren is ontwikkeld. Eerst zag hij zichzelf meer als een consument in de kerk en nu ziet hij dat zijn karakter is veranderd en hij niet zo boos meer is. Daarnaast is zijn verlangen naar God ook gegroeid en is hij steeds bewuster met het geloof bezig. (Participant 6, Persoonlijke communicatie, H57 en H81, 10 september 2014)

Van welke methodieken hebben de jongeren gebruik gemaakt?

Uit het onderzoek komt naar voren dat geen van de ondervraagde jongeren de aangeleverde methoden hebben gebruikt. De methoden komen niet voor in de dagboeken en worden ook bij de interviews niet vermeld.

Conclusies

Geen algemene theorie

Een belangrijke opmerking om als eerste te vermelden is dat een algemene theorie over de jongeren van het Leger des Heils niet te formuleren is op basis van dit onderzoek. Het enige dat vastgesteld kan worden is dat er wel of niet een bepaalde relatie ligt tussen de beleden religie van het Leger des Heils en de geleefde religie van deze acht participanten.

Kennis over de beleden religie

Zowel in de dagboeken als in de interviews is de beleden religie niet expliciet genoemd. Dit doet vermoeden dat er geen relatie zou kunnen bestaan tussen deze twee. Toch geloof ik dat dit niet direct het geval hoeft te zijn. Het kan ook zijn dat jarenlange lidmaatschap van het Leger des Heils er voor heeft gezorgd dat de beleden religie als het ware een tweede natuur is geworden. In dit onderzoek is er wellicht niets over gezegd en geschreven, maar het is te beperkt om daar een algemene conclusie aan te verbinden. Wel kunnen we zeggen dat bij deze participanten de recente materialen, waarvan ik er ook een paar in dit onderzoek heb besproken, niet genoemd zijn en dus te onbelangrijk zijn gebleken om te benoemen. De vraag blijft dan staan wat het nut is om alleen geschreven materiaal aan te bieden als de reikwijdte ogenschijnlijk gering is.

Beleden religie in het dagelijks leven.

De Bijbel

De Bijbel staat centraal in de beleden religie van het Leger des Heils. Het Leger des Heils ziet de Bijbel als het resultaat van de interactie tussen de heilige kracht van God en het menselijk antwoord. (The Salvation Army, 2010, p. 5) Maar waar het in de beleden religie centraal staat en de eerste leerstelling over de Bijbel gaat, is dat bij mijn participanten over het algemeen niet het geval. De Bijbel wordt omschreven als een symbolisch boek dat belangrijk is, maar ook een boek dat moeilijk is om te lezen, dat op meerdere manieren kan worden uitgelegd en waarbij het lastig is om vol te houden om er in te lezen.

Jezus

Naast de Bijbel is de kruisdood van Jezus en de daaruit voortkomende verzoening een cruciale theologische waarde binnen het Leger des Heils. Ook dit zie ik niet terug bij de participanten. Jezus is wel iemand waar de meeste participanten iets mee hebben, maar het kruis wordt alleen maar genoemd in de context dat het maar moeilijk te begrijpen is.

Bekering

Bekering is een belangrijk onderwerp in de beleden religie van het Leger des Heils. De zevende leerstelling gaat hier ook over:

Wij geloven, dat bekering tot God, geloof in de Heer Jezus Christus en wedergeboorte door de Heilige Geest noodzakelijk zijn tot ons behoud. (Leger des Heils, 2014a)

Toch speelt dit onderwerp amper een rol in de levens van de participanten. Drie van de acht participanten geven aan dat ze zelf geen ervaring van bekering hebben meegemaakt en bij alle participanten is het onderwerp niet te vinden in de dagboeken.

Actie

De participanten zijn allemaal in meer of mindere mate maatschappelijk of dienstbaar betrokken. Dit is eigenlijk de grootste gemene deler tussen de participanten en dit past ook heel goed bij de beleden religie van het Leger des Heils. Toch zijn ze er zich niet van bewust of vinden ze het de gewoonste zaak van de wereld. Vaak is dienstbaarheid bij de participanten geen keuze, maar lijkt het als het ware in hun DNA te zitten.

In de beleden religie is van het Leger des Heils is evangelisatie en getuigen van je geloof heel belangrijk. Bij de participanten kom ik dit eigenlijk amper tegen. Er wordt wel over het geloof gepraat, maar eigenlijk niet met anders-gelovigen of niet-gelovigen. Uitzonderingen zijn daarin Participanten 1 en 3 die een relatie hebben met iemand die niet gelooft. Daar vindt het gesprek wel plaats, maar meer door de situatie dan door een 'innerlijke drang' om het geloof te delen.

Hoe we zijn

Over de karaktereigenschappen is maar moeilijk iets te zeggen. Hierboven heeft u al iets kunnen lezen over het onderwerp dienstbaarheid, waar ik ook 'barmhartigheid' en 'zichtbaar' en 'hoorbaar' onder voeg. Verder lijkt er ook een verband te zijn tussen de beleden en geleefde religie op het gebied van kwetsbaarheid. Dit verband wil ik echter niet overschatten, omdat de relatie ook inherent is aan het bijhouden van dagboeken en het houden van diepte interviews. Het is mijn vermoeden dat mensen überhaupt geneigd zijn om zich kwetsbaar op te stellen in een soortgelijke situatie.

Muziek

Muziek heeft altijd een belangrijke rol ingenomen in het Leger des Heils. Op één na zijn alle participanten meer dan gemiddeld actief in de muziek, hetzij als zanger of als muzikant in een brassband. Hoewel dit geen theologisch kenmerk lijkt, ervaren de leden van het Leger des Heils wel dat hun geloof tot uiting komt in het samen muziek maken. Op de website van het Leger des Heils staat het als volgt:

'Muziek speelt sinds jaar en dag een belangrijke rol in de manier waarop het Leger des Heils haar geloof beleeft.' (Leger des Heils, 2014b)

Muziek speelt een belangrijke rol in het leven van de deelnemers. Het is één van de belangrijkste bindende factoren tussen de beleden religie van het Leger des Heils en hun dagelijkse praktijk.

Spiritualiteit en gevoel

Bij deze 8 participanten is er een relatie te zien tussen hun gevoel en hun spiritualiteitsbeleving. Als de participanten meer over hun spiritualiteit of geestelijk leven schrijven, dan wordt er minder geschreven over onzekerheid en frustraties. En als er niet geschreven wordt over hun spiritualiteit, dan is er juist meer onzekerheid en frustraties te lezen in de dagboeken. Een voorzichtige conclusie kan dan zijn dat hier een relatie tussen bestaat. Meer onderzoek hiernaar is natuurlijk wel nodig voor hardere conclusies.

Slotconclusie

Is er een relatie tussen de beleden religie en de geleefde religie van de participanten? Die is er, maar beperkt. De beleden religie van het Leger des Heils is orthodox en best radicaal. In de praktijk van alledag wordt de soep niet zo heet gegeten of wordt er water bij de wijn gedaan. Het is maar van welke kant je het bekijkt. De grootste verbinding zit ook precies bij de eigenschap waar het Leger des Heils zo bekend om is: zijn dienstbaarheid aan anderen.

Vooruitblik

Openstaande vragen en punten ter discussie

Een klein praktijkonderzoek als deze laat vaak meer vragen over dan dat het beantwoordt. Ook hier is dit het geval. Om er achter te komen hoe de geleefde religie er uit ziet, moet er eigenlijk meerdere weken in het jaar een dagboek worden bijgehouden. Een interview met elke participant is daarnaast nodig om de dagboeken goed te kunnen duiden.

De belangrijkste vraag die overblijft en de vraag die ook voor het Leger des Heils belangrijk kan zijn is: 'Gelden de uitkomsten van dit onderzoek ook breder dan alleen voor deze acht participanten?' Dit onderzoek is slechts een tipje van de sluier als het gaat om de geleefde religie van het Leger des Heils. De legitimiteit van de conclusies is wellicht beperkt, maar de eventuele kloof tussen beleden religie en de geleefde religie kan wel op termijn zorgen voor een identiteitsprobleem. Als leden niet in enige mate zichzelf kunnen vereenzelvigen met een beleden religie, dan zal dat negatieve gevolgen kunnen hebben voor het lidmaatschap.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek is nodig om de kloof tussen beleden religie en geleefde religie in kaart te brengen. Ammerman heeft al uitgebreid onderzoek gedaan naar de geleefde religie in Noord-Amerika. (Ammerman, 2013) Veel van haar methodes zijn zeer bruikbaar voor het Leger des Heils in de Nederlandse maatschappij. Onderzoek naar andere leeftijdsgroepen en de stand van zaken met betrekking tot de geleefde religie in andere kerken is daarbij wenselijk.

Evaluatie

Als ik terug kijk naar dit onderzoek dan merk ik vooral dat het lezen van de dagboeken en het afnemen van de interviews er bij mij voor gezorgd heeft dat ik anders ben gaan kijken naar de participanten. Wat een voorrecht om even een kijkje in hun leven te mogen nemen. Toch zijn er al evaluerend wel een aantal verbeterpunten voor een volgende keer.

Ten eerste zie ik nu dat ik in de onderzoeksopzet nog kritischer had mogen kijken naar de afbakening van het onderzoek en de deelvragen. Deze zijn in het uiteindelijk onderzoek nog behoorlijk veranderd en dat proces van verandering heeft best wat tijd gevergd.

Daarnaast bleek het lastig om de participanten te motiveren. Hoewel de participanten allemaal hadden toegezegd om mee te werken, bleek het voor hen in de praktijk toch nog best lastig en tijdrovend om de dagboeken bij te houden. Wellicht had ik ze daar beter op kunnen voorbereiden of had ik ze nog meer tools kunnen aanbieden om het nog makkelijker te kunnen bijhouden.

Het gebruik van dagboeken bij een onderzoek naar geleefde religie is heel waardevol gebleken, maar ik vond het wel heel lastig om de dagboeken goed te labelen en de hoofdzaken van de bijzaken te scheiden. De valkuil van een overkill aan informatie en het gebrek aan overzicht heeft altijd op de loer gelegen.

Het belangrijkste punt van evaluatie is voor mij toch echt de tijdsdruk en tijdsinvestering gebleken. Door het door elkaar lopen van werk en studie had ik vaak maar korte momenten om tijd te besteden aan dit onderzoek. Het elke keer opnieuw opstarten en weer inlezen heeft de effectiviteit en goede tijdverdeling geen goed gedaan. Voor een onderzoek is een afgebroken periode dat er tijd in kan worden gestoken noodzakelijk.

Bijlage 1

Instructies dagboek

Inleiding

Allereerst wil ik je bedanken dat je wilt meewerken aan mijn onderzoek. Het eerste onderdeel van dit onderzoek is dat je een volledige week je dagelijkse bezigheden en gedachten bij gaat houden. Dit mag op papier, maar je mag ook jezelf opnemen op een dictafoon of een telefoon. Op deze wijze hou je als het ware een dagboek bij of doe je alsof je je dagelijkse leven deelt met een goede vriend of een familielid.

En op deze wijze vertel je één of meerdere keren korte verhaaltjes over datgene wat je denkt, voelt of meemaakt. Probeer in ieder geval bij elk verhaal zo veel mogelijk details toe te voegen: Waar was je? Wie was daar nog meer? En hoe voelde je je?

Dit kan je natuurlijk één keer per dag doen, 's avonds of voor het eten, maar misschien vind je het ook wel prettiger om de dictafoon bij je te houden en zo af en toe wat op te nemen of op te schrijven. Probeer in ieder geval 5 minuten in te spreken of 400 woorden per dag op te schrijven. Ook kan het zijn dat je van een bepaald moment of situatie een foto wilt maken. Dat kan natuurlijk ook! Mocht je meer hebben opgeschreven of ingesproken dan is dat helemaal niet erg. Hoe meer verhalen en ervaringen, hoe beter!

Hieronder vind je een aantal zinnen en vragen die je op gang kunnen helpen. Voel je vrij om hier van af te wijken. Het zijn maar ideeën, bedoeld als springplank voor jou om je verhalen te delen over wat er in je dagelijks leven gebeurt.

Suggesties

1. Vertel eens iets over wat je vandaag hebt bereikt (op school, op je werk, thuis of bij een hobby). Wat heb je bereikt en waarom is dat belangrijk voor je?
2. Heb je vandaag nagedacht over een belangrijk besluit dat je hebt genomen? Vertel eens over dat besluit en wat de mogelijke uitkomsten van je besluit zouden kunnen zijn?
3. Heb je een terugkerend ritueel? Vertel daar eens wat over? Wat doe je dan? Wat beleef je dan?
4. Vertel eens over een situatie in de afgelopen week waar je boos of gefrustreerd door werd.
5. Ben je in de afgelopen week geconfronteerd met morele dilemma's? Zo ja, vertel er dan over. Waar ervoer je deze dilemma's? Wat was het dilemma en hoe ben je er mee omgegaan?
6. Vertel over iets dat je gedaan hebt deze week, vooral omdat je het gevoel had dat het gedaan moest worden en niet zozeer omdat je er zelf zin in had.
7. Denk aan de meest wezenlijke relatie die je met iemand hebt op dit moment. Vertel over een ervaring die je hebt gehad met deze persoon. (een gesprek, iets dat je samen hebt gedaan)
8. Waar heb je vandaag je tijd aan besteed? Vertel waar je mee bezig bent geweest, hoe lang en hoe belangrijk dit voor je is.

9. Heb je contact gehad met je familie vandaag? Hoe ging dit en hoe voelde je? Was het beter of minder ten opzichte van andere momenten dat je contact had met je familie? En als je geen contact hebt gehad, waarom was dat volgens jou?
10. Vertel over een gesprek of gebeurtenis van vandaag die je deed denken aan je kindertijd. Wat voor moment was dit en waarom deed je dat denken aan je jeugd?
11. Vertel over een ervaring van vandaag waarbij je iets nieuws uit hebt geprobeerd.
12. Vertel over iets dat je hebt gezien op TV of op het Internet dat je aansprak of raakte. Heeft het je ook laten nadenken over je geloof of je geestelijk leven?
13. Naar welke muziek heb je vandaag geluisterd? Sprong iets er uit en wat maakte dat zo speciaal?
14. Heb je vandaag iets nieuws geleerd? Heeft iets je aan het denken gezet? Misschien heb je iets gelezen op internet, was het een goed gesprek of een goed boek. Vertel!
15. Heb je vandaag tijd doorgebracht op een plek die voor jou 'heilig' is? Vertel daar eens over?
16. Heb je het vandaag ook over politiek gehad of over de politiek nagedacht? Vertel eens?
17. Heb je gelachen vandaag? Wat was dat? Wie was er ook? Wat heb je gedaan? Wat maakte het zo leuk?
18. Vertel over een ervaring van vandaag waar je echt een heel goed gevoel of een heel slecht gevoel van kreeg.

Bijlage 2

Online tool Dagboek

Dagboek

In dit formulier kun je je dagelijkse dagboekteksten invoeren. Voor instructies over het dagboek, ga naar:
https://docs.google.com/document/d/1SLrKeWy8klmrmUoX2vbsi51ujd2XwLqsH_yJaJa8K6A/edit?usp=sharing

* Required

Voornaam *

Tussenvoegsel

Achternaam *

Datum *

Hoeveelste dag van het dagboek?

☐ Dag 1

☐ Dag 2

☐ Dag 3

☐ Dag 4

☐ Dag 5

☐ Dag 6

☐ Dag 7

Dagboek post *

Hieronder kan je je verhaal van vandaag schrijven. Er is geen maximum aantal woorden dat je mag gebruiken, maar ik wil je wel vragen om een minimaal aantal woorden van 400 aan te houden.

Submit

Never submit passwords through Google Forms.

Powered by Google Forms

This form was created inside of Leger des Heils korps Utrecht.
[Report Abuse](#) - [Terms of Service](#) - [Additional Terms](#)

Bijlage 3

Voorbeeld van een dagboek (Participant 3)

Dag 1 / 6 juli 2014

Vandaag is de eerste dag van het dagboek. Best lastig want wat moet ik nou vertellen? Ik ga het proberen.

Afgelopen weekend waren mijn zus en ik op bezoek bij familie in Limburg, dus we gingen ook naar dat korps. We gingen een andere oma halen uit Maastricht en ondanks dat wij dus extra vroeg weg moesten vond zij het geweldig. Nou ja toch iets goeds gedaan voor haar dan maar. Was dus wel een goed gevoel uiteindelijk. Door naar het leger. Wat een verschrikking. Ik kom uit een iets groter korps met een fatsoenlijk muziekkorps en zo, en ik merk dat als ik in een iets kleiner korps zit (waar 20 man in de zaal zit en waar een muziekkorps van 2 mensen zit) ik het toch niet zo goed trek. Ik heb me dan ook echt afgevraagd of het leger wel de goede plek is voor mij. Tuurlijk gaat het niet om hoeveel mensen er in de zaal zitten, en gaat het alleen om God, maar ik kan me dan toch niet zo goed focussen als ik met zo'n zaalpubliek zit helaas.

's Middags zaten mijn zus en ik dus met beide oma's op de bank. Veel saaie dingen besproken waardoor ik even lekker mijn zondagmiddagritueel kon uitvoeren: slapen. Even kort, een klein uurtje, maar toch even fijn.

De laatste tijd gaat het niet echt goed tussen mijn vader en mij. Best lastig maar is te overzien. Toen ik met mijn oma (de moeder van mijn vader) aan het praten was ging ik steeds mee van mijn vader is haar herkennen. Dit was echt niet zo leuk. Ik mocht mijn oma altijd heel erg, ik vond haar super lief maar nu ik dit soort dingen in haar terug zie is het toch wat anders. Natuurlijk is het nog steeds mijn oma maar je gaat er toch net iets anders naar kijken helaas.

Over mijn vader gesproken. Hij heeft mijn vriend nog niet ontmoet. Die laatste is best nieuwsgierig geworden naar aanleiding van mijn verhalen. Wat is ook wel begrijp. Veel nagedacht of ik wel wil dat ze elkaar ontmoeten. Ik weet eigenlijk ook wel dat ik hier niet onderuit kom, maar het is voor mij niet zo belangrijk dat ze elkaar zien. Als mijn vader bij nieuwe mensen is, kan hij best leuk zijn. Misschien vind mijn vriend dan wel dat ik overdrijf? Of hij zal me helemaal niet begrijpen hoe ik het voel. De vader van mijn vriend is overleden, ik wil hem dus niet pijn doen door hem te confronteren met de relatie die ik heb met mijn vader. Ik kies ervoor om zo afstandelijk te doen tegen mijn vader, hij kan daar niet meer voor kiezen. Erg lastig vind ik dit. Uiteindelijk besloten iets met z'n drieën te gaan drinken. Niet te lang. Gewoon eventjes.

Nou ik denk dat dit het wel even was voor vandaag. Mocht je ander soort dingen willen weten moet je het me maar even mailen.

Dag 2 / 8 juli 2014

Vanmorgen vroeg op om naar het werk te gaan. Lastig want ik ben niet echt een ochtend mens. Maar goed. Muziekje aan en het komt wel goed. Ik heb mijn Ipod altijd op shuffle staan en toen kwam er een nummer van the three sopranos naar boven. En

op de een of andere manier kwam dat nummer best binnen. De tekst zegt het volgende:

"This path now set before me
Is not my route of choice.
Yet I must keep moving forward
Listening to His still small voice.
Each step along this journey
He reminds me I'm His own
And through the cold dark loneliness

I'm aware I'm not alone.
Through it all I choose to serve the Savior
Through it all I claim Christ as my friend,
Through it all my faith will never waiver,
'til He calls me home or comes again."
<http://www.youtube.com/watch?v=iOzpWiDonlY>

Ik weet niet of je het nummer kent, dus ik heb er maar een youtube linkje bij gedaan. Maar tijdens dit nummer realiseerde ik me dat het leger nog wel mijn plek is, en dat ik gewoon geduld moet hebben met hoe ik me ontwikkel binnen het leger.

De dag was verder niet echt bijzonder. Op het werk ben ik bezig met een project maar we wachten nog op een akkoord van bovenaf en dat laat nogal lang op zich wachten, dus dat schiet niet erg op.

's Avonds ging ik A. halen van het vliegveld halen want die was een week op vakantie geweest. Ik ken schiphol best goed, maar hij niet. Dus dan is het best lastig om elkaar te vinden. Zeker als zijn telefoon bijna leeg is. Maar na lang zoeken hebben we elkaar toch gevonden.

Verder hebben we die avond gewoon een filmje gekeken. Brides maids. Niet zo'n heel hoogstaande film maar gewoon gedachte op 0, en wel grappig aangezien de zus van A. binnenkort gaat trouwen. Maar onder de film hebben we het vooral over zijn vakantie gehad.

Niet zo veel vandaag, maar er is dus ook niet echt veel gebeurt...

Dag 3 | 9 juli 2014

Ook vandaag weer aan het werk. Maar ook vandaag niet heel veel kunnen doen. Dus ik heb uitgezocht hoe ik het volgend jaar kan gaan doen qua opleiding. (Ik weet niet of je het weet, maar ik ben ook dit jaar weer gezakt voor mijn eindexamen.) Wat een gedoe zeg. Ik zie het dus echt niet zitten om nog een jaar middelbare school te gaan doen als ik terug kom uit Londen, maar opzich kan ik verder niets. Er waren een paar opties: 1 jaar werken en wachten tot ik 21 ben, en dan een toelatingsexamen toen aan de universiteit. Of zodra ik terug kom in gesprek gaan met een HBO instelling om daar mijn p te halen, en dan alsnog als ik 21 ben naar de universiteit gaan. Of staatsexamen doen. Havo of VWO? Ik heb uiteindelijk besloten om voor het laatste te gaan en dan

Havo. Nu maar hopen dat dit wel gaat werken. Ik denk dat dit wel de beste optie is. Nederlands is toch wel een vak wat ik goed kan, en dan een niveau lager moet het wel lukken om een 7 te halen.

Na het werk zijn ik meteen door gegaan naar het goodwill korps. Ik zou daar voetbal gaan kijken samen met J., T., A., M., S. en het missionteam. Ik was nog best vroeg, dus ik heb eerst Joyce geholpen bij haar samenkomst, en daarna zijn we met A. en T. uit eten geweest bij een Argentijns restaurant. Het leek ons wel leuk omdat Nederland tegen Argentinië zou spelen. Het was echt super gezellig. Hebben meteen weekendje naar Disney gepland enzo.

Weer terug in het korps probeerde we de laptop aan de beamer aan te sluiten. Ondertussen ging iemand van het mission team piano spelen. Dit was zo mooi! Echt genoten daarvan. Later gingen T. en ik meezingen. Om nog even terug te komen op mijn conclusie van gister; ook dit was weer even een momentje van: het leger is wel mijn plek. Ik realiseer me dat er nog wel haken en ogen aanzitten, maar het is goed zo.

Terug naar het voetbal: het lukte niet om in de korpzaal de beamer aan te sluiten, dus gingen we boven het korps op de tv kijken. De mensen van het mission team komen allemaal uit het buitenland, maar wat zijn zij fanatiek zeg! Helaas heeft al dat gejuich niet geholpen en hebben we verloren met de penalty's. Maar ondertussen was het best laat, dus ik besloot om in het korps te blijven slapen. (Er staan al bedden voor FYM.)

Dag 4 / 10 juli 2014

Na die wedstrijd van gister moest ik ook vandaag weer aan het werk. Maar gelukkig ben ik in het korps blijven slapen. Hierdoor hoefde ik niet gisternacht nog naar huis, en hoefde ik vanmorgen maar 10 minuten te reizen ipv 60. Toen ik naar beneden liep om weg te gaan kwam ik een collega tegen. Die natuurlijk helemaal verbaasd, maar op zich wel even leuk mee kunnen praten. Dit heeft er dan wel weer voor gezorgd dat ik iets later op het werk aankwam. Ontbijt en lunch op centraal station gehaald en om 9 uur present. We hadden voor het eerst overleg met de hele afdeling en de nieuwe leidinggevenden. Het was te merken dat iedereen voetbal had gekeken want het kwam allemaal langzaam op gang waardoor het ook wat langer duurde. Maar uiteindelijk is er wel schot in de zaak gekomen. En ook 's middags kregen we eindelijk het akkoord waar we op zaten te wachten. Dus al met al best een productieve dag.

Na het werk al mijn spullen gepakt voor het weekend, want A. en ik gaan naar Parijs. Dit duurde allemaal wel iets langer dan gepland, maar met een muziekje op is dat ook niet erg.

1900 uur: tijd om weg te gaan. Volgens 9292ov zou ik dan om 2115 aankomen. Maar aangekomen op centraal station bleek er een wisselstoring te zijn. Lang leven het ov! Na lang wachten, toch maar besloten om via Delft te reizen. Uiteindelijk was ik dus pas om 2330 in Eindhoven was. We konden dus niet meer naar de bioscoop, maar hebben gewoon een filmpje thuis gekeken. Daarna snel slapen want morgen vroeg op.

Dag 5 / 11 juli 2014

Vandaag dan de dag dat we naar Parijs gaan. We gaan met een bus, want dit was een mooie aanbieding. Maar wat verschrikkelijk. We vertrokken om 915 en kwamen om 2330 aan in het hotel. Ik wist wel dat het iets langer zou duren dan gewoon met de auto of de trein maar zo lang... We gingen met de bus naar Lage Zwaluwe. Geen idee waar dit ligt. Het schijnt in Brabant te liggen ergens bij Breda in de buurt. In de omschrijving stond dat je daar broodjes kon kopen of koffie en thee. Ik had verwacht dat we bij een wegrestaurant of zo zouden stoppen, maar het bleek in een of ander dorpscafetaria te zijn waar je witte bolletjes ham en kaas kon kopen. Niets mis mee, maar had daar niet echt zin in. Oftewel nog steeds niet ontbeten. Uiteindelijk hebben we 1,5 uur moeten wachten daar. Gewoon zonde van de tijd. Later bleek ook dat we in de verkeerde bus zaten. Dus op het laatste moment moesten we nog naar de andere bus. Natuurlijk was hier geen plek meer bij elkaar. Beetje jammer. Gelukkig stopte we ook nog in Gent bij een wegrestaurant waar we dus wel eten konden halen. Ook hadden we geregeld dat we bij de buschauffeur konden zitten.

Aangezien we nog een tijd te gaan hadden hebben we veel besproken. Over van alles en nog wat. Mijn studie, zijn studie, onze ouders en ook het Leger. A. komt niet uit het Leger en heeft er ook niet mee. Ik probeer dus beetje bij beetje uit te leggen wat het is en hoe ik er in zit. Maar ik heb wel sterk het idee dat hij het nooit zal begrijpen. Ondanks dat hij zijn best wel doet.

Eenmaal aangekomen in Parijs konden we ergens wat eten. We moesten nog even bij de bus blijven wachten voor de bagage. En opeens loopt er een man de bus in, pakt een tas van de stoel van de chauffeur en gaat buiten staan. Kijkt om zich heen en wil weg lopen. Dit was zo vreemd. Ik wist niet of die persoon bij onze groep hoorde. Je kent namelijk niet iedereen die in de bus zit. Maar toch zei ik tegen die man dat die tas volgens mij niet van hem was. Hij gooit die tas zo naar binnen en rent weg. Toen ik dit aan de buschauffeur vertelde was bleek dat alle reserveringen en spullen in die tas zat.

Ik ben nooit bang dat er wat gestolen wordt of dat er iets gebeurd, maar na dit voorval was is toch wel beetje van m'n stuk gebracht. Hoe kunnen mensen dit nou doen? Ik snap er echt helemaal niets van. We hebben dus snel onze belangrijke papieren verdeeld, zodat als er iets gestolen wordt, we tenminste nog wel wat kunnen. Gelukkig is er verder niets gebeurd.

Na het eten deden we nog een kleine tour met de bus door Parijs en gingen toen door naar het hotel. In de omschrijving stond dat deze op 20 minuten afstand lag, maar natuurlijk was dit niet zo. Het was ruim een uur. Helaas. Aangekomen bij het hotel bleken er ook niet genoeg kamers te zijn. Gelukkig hadden wij hier geen last van en konden we snel lekker slapen.

Dag 6 / 12 juli 2014

Vandaag de dag dat we echt Parijs in zouden gaan. We zouden om 9 uur vertrekken, maar natuurlijk met zo'n grote groep mensen lukt dat nooit. Dus uiteindelijk vertrokken we rond kwart voor 10. Leuk hoor zo'n groepsreis. We kwamen dus pas rond 11 uur aan in Parijs. We gingen eerst nog een een bustour maken door Parijs langs de highlights.

Voordat we de bus uit konden en zelf konden rondlopen was het alweer lunch tijd. Tijd om dus een restaurantje op te zoeken. Maar wat is het duur daar joh! Niet normaal wel. Maar zo vaak komen we niet in Parijs, dus zijn toch maar gewoon ergens gaan zitten. 's Middags hebben we vooral geshopt, en over de kermis gelopen daar. Maar niet echt iets bijzonders gebeurd. 's Avonds zouden we een boottocht over de Seine maken. Dit bleek een mega boot te zijn. Okee misschien ook weer niet zo groot, maar als je het vergelijkt met een bootje over de grachten hier in Amsterdam was het wel een mega boot. Wat het niet minder leuk maakte. Heel leuk om het zo een keer gezien te hebben.

Daarna was het alweer tijd om met de bus naar huis te gaan. We zijn 's avonds laat vertrokken zodat we de volgende dag vroeg aan zouden komen in Nederland.

Dag 7 / 13 juli 2014

Echt slecht geslapen vannacht. Okee tot zo ver mijn negatieve gedoe over die busreis. Parijs was leuk, maar volgende keer gaan we wel met de trein of gewoon met de auto. We waren rond een uur of 11 thuis, waarna we eigenlijk vrij snel nog even naar bed zijn gegaan om een paar uurtjes te slapen. Ik moest halverwege de middag weg want ik had met een vriendin afgesproken, dus na snel een ontbijtje gehaald te hebben bij de supermarkt was het tijd om echt naar huis te gaan.

Die vriendin en ik zouden naar Hillsong church gaan. Dit is de kerk waar zij elke week heen gaat, en ik zou een keertje met haar meegaan. Het was in de Escape in Amsterdam. Ik weet niet of je weet wat dat is, maar dat is een grote club. Een kerk in een club? Oké interessant dacht ik. Ik was echt heel benieuwd wat voor soort mensen daar kwamen. Toen we daar binnenkwamen was het best overweldigend, Het was helemaal vol, en zodat ze zagen dat wij er aankwamen werd er gewoon nog meer plaats gemaakt. Maar de worship was al begonnen. Iedereen stond daar met zn handen in de lucht. Nou ben ik niet echt zo, maar ik vond het mooi om te zien dat iedereen zich zo vrij voelde dat ze konden doen wat ze wilde doen. Tijdens de dienst was er een moment dat je je burens kon leren kennen. Natuurlijk doen we dat in het leger ook wel eens, maar ik heb dan toch het idee dat het zo gedwongen is, terwijl het bij Hillsong meer oprecht was. En ook had ik het idee dat mensen daar kwamen omdat ze er echt wilde zijn, niet omdat het een gewoonte is. Ik weet het nog niet zo goed. Ik denk wel dat ik nog een keer zal gaan, maar voorlopig nog niet. Er is volgend jaar wel een conferentie in Londen als ik daar ben, dus daar ga ik wel met B. heen. Dat moet denk ik wel te gek worden!

Na dit weekend was ik wel helemaal gesloopt, dus ben thuis meteen in slaap gevallen.

Ik denk dat dit alles was. Nogmaals mocht je meer nodig hebben; just let me know ;)

Bijlage 4

Datatablel Dagboek Participant 3

Domeinen	Privé				Werk / Opleiding				
	Gezin	Familie	Vrienden	Zelf	Leidinggevende	Collega's	Cliënten / Studenten	Werkzaamheden	
Participant 3	Gaat niet goed tussen vader en participant. Dagboek 1 dag 1	Met zus op bezoek bij familie in Limburg. Goed gevoel! Dagboek 1 dag 1	Met vrienden en zus voetbal kijken in Goodwill kops... Eerst eten met vrienden. Dagboek 1 dag 3	In de middag geslapen op de bank bij oma. Dagboek 1 dag 1	Overleg gehad met collega's en leidinggevende... Kwam langzaam op gang... Dagboek 1 dag 4	Kwam collega tegen in kops. Bijgeklaist. Dagboek 1 dag 4			
	Vriend heeft vader nog niet ontmoet. Vriend heeft zelf geen vader meer en wil vader graag ontmoeten. Participant wil afstand houden. lastig... Dagboek 1 dag 1	Met oma over relatie met vader gesproken. Participant komt erachter dat oma erg op vader lijkt. Dagboek 1 dag 1	Naar Hillsong geweest met vriendin Dagboek 1 dag 7	Gezakt weer... Keuze gemaakt om staatsexamen HAVO te doen. Dagboek 1 dag 3					
	Vriend opgethaad van Schiphol. Samen film gekken... gezellig. Dagboek 1 dag 2		Volgend jaar met vriendin naar Hillsong conferentie. Moet wel te gek worden! Dagboek 1 dag 7	Spullen gepakt voor Paris... met muziekje op Dagboek 1 dag 4					
	Filmpje thuis gekken... Te laat om naar de bios te gaan Dagboek 1 dag 4								
	Naar Paris met de bus... Wat een verschikking! Dagboek 1 dag 5								
	Veel besproken in de bus met vriend. Vriend snapt het lager niet echt... Komt dat ooit wel? Dagboek 1 dag 5								
	Boodocht Seine was leuk. Verder geslopt en over de kermis gelopen in Paris. Dagboek 1 dag 6								

Kerk			Karaktereigenschappen en gevoelens					
Admin	Activiteiten	Geestelijk	Gestructureerd	Gestrest	Onzeker	Geïnstreerd	Trots / blij	Enthousiast
Opieding volgend jaar uitgezocht. Dagboek dag 3	Naar samenkomst in Limburg geweest met oma en zus... Was een verschrikking.	Samenkomst was een verschrikking. Ik kan me niet zo goed op God focussen met zo'n zaalpubliek.			Zit ik wel op de goede plek bij het leger? Dagboek dag 1	Samenkomst was een verschrikking. Ik kan me niet zo goed op God focussen met zo'n zaalpubliek.	Goed gevoel over familiebezoek in Limburg. Goede daad gedaan door oma uit Maasbracht mee te nemen naar Leger.	Mooi om te zien dat iedereen zo vrij was (Hillsong). Overweldigend. Dagboek dag 7
	Dagboek dag 1	Dagboek dag 1				Dagboek dag 1	Dagboek dag 1	
	Blijven slapen in korpsegebouw na wedstrijd. Dagboek dag 4	Lustieren mooi lied. Leger is toch mijn plek. Gaduid hebben! Nog ontwikkelen. Dagboek dag 2			Vriend heeft vader nog niet ontmoet. Vriend heeft zelf geen vader meer en wil vader graag ontmoeten. Participant wil afstand houden. Iasting... Dagboek dag 1	Verselijke reis naar Parijs. Slecht geregeld. Hotel ver bij centrum vandaan en te weinig plaats... Dagboek dag 5	Er kwam schud in de zaak op het werk. Al met al een productieve dag. Dagboek dag 4	
	Naar Hillsong geweest met vriendin. Een kerk in een club? Interessant. Dagboek dag 7	Samen zingen in Goodwill korps. Zo mooi! Leger is wel mijn plek Dagboek dag 3			Gaat vriend ooit het leger snappen? Hij doet wel zijn best. Dagboek dag 5	Leuk zo'n groepje reis. 3 kwartier later vertrokken. Dagboek dag 6		
		Hillsong: Mensen kwamen daar omdat ze het echt wilden. (Hillsong) Dagboek dag 7				Slecht geslapen. Tot zo ver mijn gezeur over de busreis. Volgende keer auto of trein. Dagboek dag 7		

			Spiriteel				
Telurgesteld / niet leuk	Meelevend	Uitgedaagd	Gebed	Creatief (muziek etc.)	Ervaringen	Bijbel	Bovennatuurlijk
Ona lijkt op vader... niet zo leuk. Dagboek 1 dag 1				Luisteren mooi lied; Leger is toch mijn plek. Geduld hebben! Nog ontwikkelen. Dagboek 1 dag 2			
Reis naar Eindhoven met OVY liep vertraging op Dagboek 1 dag 4				Samen zingen in Goodwill korps. Zo mooi! Leger is wel mijn plek Dagboek 1 dag 3			
Man bijna tas gestolen van buschauffeur. Dagboek 1 dag 5							
Parijs is duur! Dagboek 1 dag 6							

Bijlage 5

Protocol voor interview onderzoek Geleefde Religie | Participant 1

In het semigestructureerde interview voor het onderzoek behandel ik de volgende vragen met de volgende 'mogelijke' vragen:

Basis

Vertel me het 'verhaal' van je leven. Niet alles natuurlijk, maar probeer het te beperken tot de grote hoofdstukken in je leven. En voor elk hoofdstuk vertel je me dan over de belangrijke momenten. Hoe was dat, waar woonde je toen, wat deed je, wat overkwam je en hoe voelde je je toen.

Mocht dit iets met jouw spiritualiteit en geloof te maken hebben, dan hoor ik het ook graag!

Vragen om het op gang te houden

1. Heeft je kerkelijke betrokkenheid invloed gehad op je geestelijke leven?
2. Heb je nog een mooi verhaal over de periode dat je in het verleden naar de kerk ging?
3. Heb je ook nog belangrijke geloofskeuzes meegemaakt in de kerk? (bekering, doop, jongsoldaat, heilssoldaat etc.)
4. Waren er speciale momenten, mensen of plekken tijdens de tijd dat je opgroeide die belangrijk waren voor je geloofsgroei?
5. Hebben je familieleden dezelfde geloofsachtergrond?

Geloof

1. Hoe belangrijk is geloof in je leven op dit moment? Maakt geloof jou anders? Deel je je geloof makkelijk met anderen?
2. Hoe is je geloof verandert over de jaren heen? Ben je hierin gegroeid of ken je misschien een geloofscrisis? Wellicht zijn er momenten geweest dat je meer of juist minder actief was?
3. Ben je wel eens door een echt moeilijke tijd gegaan. Hoe ben je daar door heen gekomen? Heb je je ooit afgevraagd waarom je dit overkwam?
4. Ben je wel eens boos op God geweest?
5. Wat betekent de Bijbel voor jou?
6. Wie is Jezus voor jou?
7. Kan je omschrijven wat bekering betekent? Ken je een bekeringsmoment? Heb je wel eens een bekering gezien of meegemaakt bij mensen in je omgeving?
8. Hoe geef jij in je dagelijks leven handen en voeten aan je geloof?

Dagboek

In dit gedeelte ga ik in op het dagboek en stel ik verhelderings- en verdiepingsvragen over bepaalde momenten uit het dagboek.

- Kan je iets meer vertellen over je relatie met Leon en hoe het bij jullie werkt dat jullie op verschillende manieren naar het leven kijken?
- Hoe belangrijk is familie voor jou? Hoe is de verhouding Vader / Moeder in deze?
- Vertel eens wat meer over het idee van het Thomas huis?
- Hoe was dat voor jou om een compliment te krijgen van je collega?
- Hoe voelt het als je je leerlinge kan helpen?

- Vertel eens wat meer over het Jeugdwerk...
- Hoe verhoudt zich dit tot jou plek in korps D.?
- Waar haal jij je geloofsopbouw vandaan?
- Hoe vaak ga je naar de kerk?
- Hoe belangrijk is structuur voor jou?
- Hoe ga jij normaal om met moeilijke problemen? (Hulpvrager en jeugdwerk...)
- Wat maakt jou trots (Lijk net een computer programmeur, L. die zich inhoudt, compliment van mede leraar en compliment over signaleren M.. Trots op L. die vriend helpt...)

Bijlage 6

Interview Participant 3 | 18 juli 2014 | 19:30 uur | Skype

M1	Welkom bij dit interview op vrijdag 18 juli om 19:30 en dit gesprek is via Skype. Het allereerste wat ik je wil vragen is meer een algemene vraag. Vertel mij het verhaal van je leven in grote hoofdstukken. En voor elk hoofdstuk, vertel me hoe dat was. En als dat ook nog iets met geloof te maken heeft, dan hoor ik het ook graag.
S1	Ik ben geboren in Beverwijk en na een jaar ben ik verhuisd naar Goes, daar weet ik zelf niet veel meer van, want een jaar, dat weet je natuurlijk niet. Goed in mijn hoofd, als je daar op terug kijkt, dan is dat best wel echt een leuke tijd geweest, maar ik denk dat ik dat ook gewoon heel erg geïdealiseerd heb in die tijd. Ja, je bent jong en je weet natuurlijk niet... dat is je leven, je kent dat en dat is veilig en dat is prima. En toen was ik bijna 6, toen verhuisden we naar Amsterdam. Nou van een klein dorp naar een grote stad. Ik vond het echt verschrikkelijk om iedereen achter te laten. Mijn allerbeste vriendinnetje was daar natuurlijk en nou ja, dat vond ik echt niet leuk. Dus daar heb ik ook nog heel veel last van gehad, maar ja, daar ben ik wel zeker een paar maanden, een paar jaar...
M2	Een paar jaar zeg je?
S2	Nou ja, ik denk het wel... Want het is toch best wel... Altijd bang geweest om vervolgens nog een keer te verhuizen. En dat is denk ik ook altijd wel gebeven. Ik denk dat dat nu nog steeds wel zo is, want... Daar kom ik straks anders nog wel op...
M3	Prima...
S3	Mmm... Amsterdam, toen was ik 9, drie jaar later, toen gingen mijnouders scheiden. Nou, ik was best wel... achteraf gezien weet ik het niet, maar in mijn hoofd toen was ik wel... Ja... heel zorgelijk voor mijn vader. Heel bang om hem alleen te laten, want wij bleven bij mijn moeder en ja, hij was toch alleen, dus dat vond ik altijd wel zielig. Dus ik wilde wel heel graag mijn vader daar in steunen... Dus daar heb ik gewoon heel veel mee gedaan. Uiteindelijk is mijn vader verhuisd naar Purmerend en zijn wij in Amsterdam gebleven. Mijn moeder is toen gaan werken in Almere en ook toen zijn we elk jaar bezig geweest met de verhuizing, want ja... je kan dat jaar nog een keer gaan verhuizen en dat is wel heel lastig geweest, omdat je eigenlijk elk jaar daar rekening mee houdt... Ja... Toen... Ik denk niet dat er heel veel belangrijke issues in mijn leven zijn gebeurd, behalve dan dat ik nu naar Engeland ga verhuizen, maar ook dat is wel weer een keuze geweest van: 'Ga je dat nu wel doen of niet doen en waarom.' Want ook dan laat je weer heel veel achter en dan moet je in je achterhoofd houden hoe de verhuizing van Goes naar Amsterdam gegaan is... Wat doe je daar mee? Ga je dat alsnog doorzetten of niet... Dat is wel lastig.
M4	Kijk je daar tegen op?
S4	Nu niet meer zo heel erg, maar dat heeft me wel bepaald met de... keus die ik gemaakt heb, of ik het wel of niet zou doen, dat heeft me wel heel erg aan het twijfelen natuurlijk gezet. Dus... En waar ik het net over had, was dat mijn moeder en Sylvia, die hadden het idee om als mijn zus en ik toch uit huis zouden gaan, dat ze dan misschien wel in 1 huis konden gaan wonen van de familie Bijl, want die gaan naar Noorwegen. En toen dacht ik eigenlijk van: 'Ja, maar dat wil ik eigenlijk helemaal niet, want dan zit je toch weer met dat verhuis gedoe dat je eigenlijk gewoon je veilige plekje thuis wil houden.
M5	Dus is eigenlijk jullie huidige huis ook voor jou een soort van baken waar je dan naar terug kunt.
S5	Ja, ik denk het. Terwijl ik mij toch niet helemaal... ja, wel thuis voel, maar het is niet de plek waar ik zelf zou gaan wonen. Wat heel gek is eigenlijk.
M6	Waar voel je je thuis dan?
S6	Ja... ik denk wel in dit huis, ja maar, dat is toch wel je plekje toch?
M7	Ja hoor... He, je zei net dat je je vader graag wilde steunen. Hoe heb je dat gedaan?
S7	Ja... Voor hoever dat kan... Ik weet nog heel goed dat ik al mijn spaargeld aan mijn vader wilde geven met de gedachte dat dat zou helpen. WEI die drie honderd euro, dat helpt natuurlijk helemaal niks, maar... En er gewoon voor hem zijn, naar hem toe gaan, voor hem koken, dat soort dingen.
M8	Je was dus 9 en je hebt dus ook voor je vader gekookt.
S8	Maar dat deed ik ook al toen ik thuis was...

M9	Zelfstandig hoor!
S9	Ja...
M10	Nog meer?
S10	Nou dan zitten we wel op het punt waar ik nu zit denk ik...
M11	Dan ben je snel van 9 tot 18 gegaan...
S11	Maar er is niet zo heel veel gebeurd in die tijd... Ja, misschien ook wel, maar niet wat je zo kan benoemen als belangrijke issues, denk ik.
M12	Nou ja, issues zijn ook positief he?
S12	Ja, dat is ook zo...
M13	Je kerkelijke betrokkenheid... Altijd naar de kerk gegaan?
S13	Ja, altijd...
M14	Waarom?
S14	In eerste instantie, omdat het van je ouders moet, mijn ouders zijn allebei officier. Mijn vader was officier en mijn moeder is nog steeds officier, dus het was nooit een issue van: "Je gaat wel of niet, neeje gaat gewoon" En op een gegeven moment heb ik die keus wel zelf gemaakt, hoewel ik nog wel merk dat als ik een keertje tegen mijn moeder zeg van: "mam, ik ga zondag niet." Dan moet je wel nog steeds een goede reden hebben van: "Waarom ga je dan niet?" Maar in principe is dat nooit aan de orde geweest, want ik voel me gewoon heel erg thuis in het leger.
M15	Precies... ik las het ook al in je dagboek, daar kom ik nog op terug, hoor. Heb je nog misschien een mooi verhaal over de afgelopen periode. Een ervaring met de kerk of met God?
S15	Nou ja, het mooiste verhaal is op kamp gebeurd. Ik weet niet of ik het ooit verteld heb, maar het maakt niet uit. Vorige jaar was het kamp en toen was daar de jankavond, de praise @worship avond. Nou en daar heb ik nooit zoveel mee. Ik vind het wel leuk hoor, maar niet heel erg dat ik net zo als de rest, nou ja, altijd moet huilen, dat is gewoon niet zo. Alleen vorig jaar zat ik met J. gewoon, daar... En toen zeiden we eerst van nou ok, we gaan niet aan die massa mee doen, natuurlijk, maar op een gegeven moment gebeurde er iets en we keken elkaar en toen hielden we het allebei niet meer en ik zeg: "Wat is er nou aan de hand?" En toen had ze het over dat ze niet wist wat ze voor studie wilde. Het ging over Jona. Hij wist niet waar hij heen moest. Ondanks dat God hem wel die kant op leidde, ging hij toch ergens anders heen, maar uiteindelijk kwam hij toch op de plek waar God hem wilde hebben. En toen was het met J. dat ze met haat studie.. Ze wist gewoon niet wat ze moest doen en... ze wilde gewoon een andere kant op, want ze wilde gewoon die studie doen en uiteindelijk heeft ze bedacht van: "Nou, ok, God, ik laat het maar gaan, laat me dan maar zien waar ik heen moet en wat ik moet doen en welke kant ik op moet. En toen heeft ze besloten om weer te gaan studeren en een bepaalde studie te gaan doen. En we waren eerder die week... We kijken altijd sterren samen 's-avonds en we hadden besloten om dinsdagavond sterren te gaan kijken. Ik heb geen idee waarom we dat besloten hadden, maar dat zouden we gaan doen. Maar de hele dag was het bewolkt, dus we hadden zo iets van: "Nou, dat gaat 'm vanavond niet worden, hoor." En precies toen we dat besloten hadden welke studie ze ging doen en dat het goed was, toen liepen we naar buiten en het was de mooiste sterrenhemel die je maar kon zien. Het was gewoon heel bijzonder om mee te maken dat dat gebeurde, want het leek wel alsof het echt letterlijk een teken van boven was. Zo van: "Zie je nou wel, je moet dat gewoon doen." Achteraf heeft ze die studie alsnog niet volgehouden, dus als je nu terug kijkt, denk je ok, misschien toch niet, maar op dat moment voelde dat wel heel bijzonder.
M16	En wat betekende dat voor jou dan?
S16	Het is gewoon heel bijzonder om zoiets te zien dat God wel in mensen op dit soort manieren aan het werk is. En wel echt naast ons staat om te laten zien van: "Ik heb een plan met jou en ik heb het goeie met je voor."
M17	En heb je al een idee welke kant God met jou op wil?
S17	Nee, ik heb geen idee. Het is heel lastig, gewoon. Ik ben vorig jaar natuurlijk gezakt voor mijn eindexamen en toe dacht ik eigenlijk vrij snel van: "Nou weet je, het is prima. Het zal wel goed zijn, er zit wel een reden achter." Vervolgens kwam er dat ik naar Engeland ging. Toen dacht ik: "Nou, weet je, mooi zo. Dit is de reden en ik moet gewoon naar Engeland en daar ga ik toffe dingen meemaken. Ja, dan zak je dit jaar nog een keer. En dan denk je: "En wat is dit jaar dan de reden?" Je weet het gewoon niet en dan denk je: "Wat is dan Uw plan." Toch?
M18	En daar zit je nu...

S18	Ja...
M19	Je hebt geen antwoord gehad?
S19	Nee, maar ik sta er wel voor open en ik zie het wel. Je kan ook niet meteen altijd van te voren weten wat het plan is en waar alles goed voor is, denk ik...
M20	Dat is een mooie gedachte wel... En als je dan terug kijkt. Zo meteen wil ik nog wel terug komen op het dilemma van twee keer gezakt. Je schrijft het als het ware tussen neus en lippen door. Heb je ooit belangrijke geloofskeuzes meegemaakt? Bekering, doop, heilssoldaatenschap?
S20	Nee, want ik heb nooit heel erg bekeringen meegemaakt. Je groeit zo op in het leger, dat je dat gewoon, tenminste zo heb ik het altijd ervaren, dat je... Het is gewoon zo, weet je wel? Je hebt niet echt een keuze er in. Ja natuurlijk heb je wel een keuze of je er wat mee doet of niet, maar het is niet dat je eerst niet gelooft en op eens wel...
M21	Het is geen moment of zo?
S21	Nee...
M22	Wat is het dan wel?
S22	Dat ik die keus gemaakt heb?
M23	Ja, hoe zit dat dan?
S23	Het is meer, denk ik, geleidelijke groei... Dat denk ik... Je groeit er mee op met zondagschool en dan ga je naar de kindernevendienst en dan recrutenlessen... Daar ga je gewoon in verder.
M24	OK... En zijn er dan toch ook nog wel mensen of plekken of tijden die in die geloofsgroei voor jou belangrijk zijn geweest? Kan je dat bedenken? Mensen die een speciale plek innemen?
S24	Nou ja, ik denk wel twee vrienden... Die komen uit een andere kerk, maar die kende ik vooral in de periode dat ik heilssoldaat werd... Ik ken ze nog steeds hoor.. Maar toen heb ik daar heel veel mee gesproken. Dat heeft ook wel de keus beïnvloed dat ik echt op dat moment heilssoldaat werd en niet nog even gewacht heb, of zo.
M25	Ze zijn belangrijk voor je... Nog steeds?
S25	Eentje wel, de ander heb ik niet zo heel veel contact meer mee.
M26	Bijzonder dat je dat soort mensen om je heen hebt.
S26	Ja, zeker
M27	Goed... Wil je nog iets delen over je levensverhaal?
S27	Mmm, mijn levensverhaal. Ja, ik vind mijn levensverhaal nooit zo interessant, dus ik heb niet zoiets van: "O ja, dat moet ik perse delen." Dus ik zou het niet weten
M28	Dit is natuurlijk je kans om te toetsen of je leven echt niet interessant is...
S28	Dat is ook zo, maar het is niet dat ik een moment heb van: "Dit was zo bijzonder of zo." Snap je wat ik bedoel? Het is niet dat ik iets achter houdt of zo. Ik zou niet zoiets kunnen bedenken.
M29	Oké... Hoe belangrijk is geloof voor jou op dit moment?
S29	Mmm... Ik denk net zo als anders. Het is niet dat ik op eens in een piek of een dal zit, hoewel ik snap dat jij dat nu gek vind klinken...
M30	Nee hoor, ik vind helemaal niks gek, echt niet.
S30	Nee, maar, het is gewoon wel iets vast voor mij. Het is niet dat ik ... Het is waar ik mee op sta en waar ik mee ga slapen en dat houdt gewoon stand...
M31	Soort van basis, een fundament?
S31	Ja...
M32	Mooi... Denk je dat je een ander persoon zou zijn zonder je geloof?
S32	Lastig... Nee... Ik weet het niet... Mensen vragen wel eens van: "Geloven en christen ook... Ben je dan zo streng gelovig." Ik zeg: "Nee, niet dat ik weet, maar... de dingen die ik doe horen gewoon bij mij... zitten in me.." En of dat met geloof te maken heeft weet ik niet. Ik vind dat ook gewoon een stukje normale waarden. Dus als je vraagt of ik een ander persoon zou zijn zonder mijn geloof... Geen idee...
M33	Wat doe je dan? Wat zijn die waarden? Noem eens wat voorbeelden...
S33	... Lastig hoor... Nou als je het gewoon hebt over respect naar anderen of hoe je over anderen praat, over hoe je met elkaar omgaat gewoon. In het algemeen met mensen. Ik bedoel, er staat wel in de Bijbel: 'Heb elkaar lief als jezelf.', maar waarom zouden we niet nog meer moeten doen dan iemand anders, die niet gelovig is. Ik zie daar niet heel veel verschil in.
M34	Spannende vraag he? Hoe maak je het verschil... Waarom zou een ongelovig iemand minder goed zijn, dan jij?
S34	Nou we zagen laatst een zwerver op straat... Met geld of zo. En mijn vriend zei: 'Ja, moet je hem

	dan niet geld geven?' Ik zeg: "Waarom?" Ja, weet je, het klinkt wel bot, maar, waarom moet ik dat op eens.. En hij zegt: 'Maar jij bent toch heilssoldaat?' Ik zeg: "Ja, maar dan moet ik hem opeens geld geven en jij hoeft dat niet dan?" Dat vind ik een beetje dubbel dan, toch?
M35	Mooi gesprek, ja! Je zegt dat geloof je fundament is... Is niet echt veranderd over de jaren...
S35	Ja, tuurlijk groei je wel. Het veranderd niet in mijn gedachten, maar het groeit wel. Je blijft je natuurlijk wel ontwikkelen. Je blijft niet op hetzelfde niveau hangen, denk ik. Dat gaat wel verder, in je geloof en in je relatie. Maar hoe je met het geloof omgaat, dat is voor mij niet veranderd.
M36	Kan je het vergelijken met andere relaties met je moeder of vader, bijvoorbeeld?
S36	Dat denk ik wel. Als je kijkt naar de relatie die ik heb met mijn moeder. Je gaat toch op een andere manier met elkaar om... Eerst heb je meer een moeder-dochter relatie, als de moeder die de dochter echt aan het opvoeden is en later is dat meer een gelijkwaardige relatie. En ik denk dat je met God altijd wel een opvoedrelatie hebt, maar ondertussen bouw je ook een gelijkwaardige relatie op als dat je Hem gewoon als vriend kan benaderen.
M37	Dus als ik het goed begrijp... De relatie verdiept zich.
S37	Ja, Precies!
M38	Ja, mooi! ... Ben je weleens boos op God geweest?
S38	Ja, ik kan me nog 1 keer herinneren van heel vroeger dat ik tegen mijn vader zei: "Ik haat God." Ik heb geen idee meer waarom, maar het is me wel bijgebleven dat ik dat ooit gezegd heb. En verder is het vaak onbegrip. Niet echt boos, maar wel onbegrip van: "Waarom gebeurt dit? En waarom moet dit nou op deze manier?" Maar niet echt boos boos.
M39	En noem eens een voorbeeld dat je God niet begrijpt...
S39	Nou, zoals die vliegramp... Dan denk je van: "Waarom moet dit nou." En dan hoor je mensen op het nieuws zeggen dat ze de vlucht door omstandigheden niet gehaald hebben, of dat de vlucht niet meer beschikbaar was, maar dan denk ik: "Waarom ben jij nou meer waard dan een ander persoon die wel nog net op tijd die vlucht gehaald heeft?"
M40	Zit daar een bedoeling achter denk je? Of juist niet?
S40	Nou, als daar een bedoeling achter zit, is het wel heel cru.
M41	Ja, lastig... Ik heb vier vragen voor je en daarna nog iets over je dagboek. De eerste vraag is: "Wat betekent de Bijbel voor jou?"
S41	Ik denk dat het een... Ik zie de Bijbel als een symbolisch boek, niet over dingen die letterlijk zo gebeurd zijn, maar over verhalen die grote symboliek met zich mee dragen. Ik denk dat je verhalen uit de Bijbel gewoon moet plaatsen in: "Wat betekende het toen, op die manier? En hoe kunnen we dat vertalen naar deze tijd. En ik denk dat we daar wat mee kunnen. Niet perse mannen die vrouwen mogen overheersen, want het staat in de Bijbel...Maar wat betekende dat in die tijd en wat kunnen we er nu mee doen. Dat denk ik. Het is ook een soort leidraad van in zo'n situatie zou je eigenlijk zo moeten handelen.
M42	Is dat ook nog iets persoonlijks voor jou of niet?
S42	Jawel, alleen het is wel lastig om dat er altijd uit te halen.
M43	Ja... Vind je het een moeilijk boek?
S43	Ja, je moet je er gewoon heel erg goed in verdiepen. Je kan niet zomaar zeggen van: "O, ik ga even een verhaaltje lezen", want zo werkt het niet. Dan moet je een ander boek gaan lezen, denk ik. Je moet je er wel echt in gaan verdiepen, wil je er wat uit kunnen halen voor jezelf.
M44	Doe je dat ook?
S44	Soms wel, niet altijd...
M45	Dan vervolgens naar de persoon Jezus. Wie is Jezus voor jou?
S45	Het is iemand waar je mee kan praten, waar je mee kan delen wat je met andere mensen niet zou kunnen delen. Iemand die je de goeie weg wijst, waar je heen moet gaan, wat goed voor jou zou zijn. Niet altijd, maar over het algemeen wel. Iemand die met je mee gaat.
M46	Beetje meeloopt...
S46	Ja...
M47	Praat Hij terug?
S47	Nee... niet altijd, soms wel. Als in... ik denk heel erg dat je Jezus kunt zien door andere mensen. Dat Hij echt spreekt door andere mensen en door dingen die gebeuren, maar ik heb nog nooit een stem gehoord van: "Nou S. Je moet nu dat en dat gaan doen."
M48	Mooi... Je hebt al iets over bekering gezegd, maar ik wil toch nog even vragen: "Kan jij omschrijven wat bekering betekent." Niet de definitie, maar wat het voor jou betekent.

S48	Nou, ik zou het niet zo goed weten, omdat je het zelf natuurlijk niet meegemaakt hebt, maar je hoort wel verhalen over andere mensen, natuurlijk, die bekeerd zijn, die echt een keerpunt in hun leven. Zo van: "Nu ga ik Jezus echt volgen en vanaf nu is mijn leven aan Hem gewijd. En is het echt voor Hem en leef ik voor Hem" Dus in dat opzicht hoor je het alleen van anderen.
M49	Ja, zijn ze dan ook anders geworden?
S49	Nou, dat weet ik niet, want ik kende ze niet daar voor. Het zijn verhalen van mensen die nu al bekeerd zijn, voordat ik ze kende waren ze het al. Van één weet ik trouwens wel. De vriend van mijn zus wilde eerst wel sex voor het huwelijk en nu opeens niet. Even heel plat gezegd, maar dus ja, hij is dus wel anders daar in.
M50	Wat vind je daar van?
S50	Dubbel, want ik heb zoiets van: "Wat heeft het nu dan nog van toegevoegde waarde om te wachten..., maar als het voor hem wat betekent dan prima!"
M51	Hoe geef jij in je dagelijks leven handen en voeten aan je geloof?
S51	Nou, in ieder geval niet door de hele dag te evangeliseren. Nee, niet echt, maar ik denk gewoon door er op een bepaalde manier voor mensen te zijn, oog te hebben voor andere mensen. Door af en toe even te gaan zetten met mensen, zo van: "Nou, doe je verhaal even en wat is er aan de hand." Maar ook in dit opzicht weet ik dus niet of dat persé met mijn geloof te maken heeft of dat ik gewoon zo ben. Wat ik alleen wel van mensen terug krijg is dat ze het wel heel fijn vinden om gewoon af en toe op die manier benaderd te worden en op die manier een gesprek met iemand te hebben.
M52	Zou je deze twee dingen kunnen scheiden, denk je? Je geloof en wie je bent?
S52	Nee, ik denk dat het gewoon bij elkaar hoort. Je bent wie je bent door je geloof.
M53	Je gelooft op de wijze waarop je gelooft, door wie je bent...
S53	Ja, precies!
M54	Mooi... nog even terugkomend op je dagboek en je levensverhaal. Kan je mij nog iets meer vertellen over je relatie met je vader. Dat kwam vooral in de eerste dag naar voren.
S54	Mijn relatie met mijn vader is altijd prima geweest, op zich... Tot een paar jaar geleden, toen heeft mijn zus het contact verbroken met mijn vader en ik snapte nooit zo goed waarom, want je vader is je vader en dat is toch prima en daar moet je gewoon normaal tegen doen, maar op een gegeven moment merk je gewoon dat je uit elkaar groeit. Je gaat er meer over nadenken over de relatie die je hebt met je ouders. Op een gegeven moment ging ik steeds minder graag naar mijn vader, dat was, nou, twee, drie jaar geleden, of zo? Op een gegeven moment ben ik ook minder gegaan, gewoon. Dat ik sinds mijn 16e niet meer alleen vast elk weekend naar mijn vader ga. Maar nu, de laatste paar maanden kijk er ook gewoon tegen op om hem überhaupt te zien. Dat heeft te maken met verschillende dingen, over gewoon... over hoe hij is. Als ik bij hem ben, dan gaat het over hem, over zijn scheiding, mijn vader ligt anderhalf jaar in scheiding met zijn tweede vrouw... Nou ja, daar is dan veel gedoe over... dus, daar gaat het over en over het leger en hoe belangrijk hij wel niet is in het leger en dat er gevraagd is om officier te worden, maar vervolgens is dat niet zo... Dat soort verhalen... Maar dan ga je er gewoon over nadenken: "Waarom doet hij dat? en Wat is er nu aan de hand?" En ik praat daar heel veel over met mijn moeder en dan krijg je toch wel verhalen over vroeger... Dat mijn zus heel erg bang voor mijn vader is geweest, vroeger toen hij thuis was en dat mijn moeder heel erg bang geweest is voor mijn vader, toen hij nog thuis woonde. En... dat zet je gewoon heel erg aan het denken en dat gaat gewoon niet meer op zo'n manier. Elke keer als ik hem zie, denk ik: "Waarom doe je je anders voor dan je bent? Waar is dat voor nodig?"
M55	Stoort je dat? Dat hij zich anders voor doet, dan dat hij is?
S55	Ja, absoluut! want hij maakt zichzelf groter, belangrijker. Waarom doe je dat? Doe je dat om jezelf belangrijker te maken in ons leven? Van mijn zus en mij? Of doe je dat, omdat je echt denkt dat je zo belangrijk bent. En dan de laatste tijd, omdat hij in scheiding ligt moet hij veel geld betalen aan zijn lasten. En toen kwam hij er mee dat hij mijn alimentatie wilde gaan inhouden. Ik krijg nog alimentatie van mijn vader tot mijn 21e en dat wilde hij inhouden en nu moest ik gaan bepalen hoeveel geld ik nodig had van hem, maar dit vind ik gewoon geen reële keuze. Je hoort als kind niet aan je vader te vragen: "Pap, ik heb zoveel geld nodig en geef het me maar." Tenminste zo ben ik niet... Hij wil nu inzage in mijn financiële zaken. Hoe ik er voor sta, maar dat is heel lastig, want hoe ga jij aan een voor jou 'man die niet helemaal je vader meer is, dat laten zien. Waarom? Het voelt alsof hij dat recht niet heeft.
M56	Je zegt heel wat... Man, die niet helemaal mijn vader meer is.

S56	Nee, dat is heel lastig uit te leggen, maar mijn vader die is in Purmerend gaan wonen toen hij ging scheiden en... Mijn vader heeft altijd hele vervelende dingen over mijn moeder gezegd... Over vroeger en wat allemaal niet goed was en wat mijn moeder niet goed deed, wat mijn zus niet goed deed, wat het leger niet goed deed. En dat wil je als kind gewoon niet horen. En... Dat heeft er wel voor gezorgd, omdat hij zo'n afstand had van mijn moeder, dat hij ook afstand deed van ons. Want als je vader nooit op ouderavonden is, hoe moet hij dan iets over school weten. Als je vader je altijd vertelt over wat er in zijn leven omgaat, maar niet vraagt hoe het in jouw leven gaat. Als je het bij je vader niet mag hebben over hoe je leven bij je moeder er uit ziet... Ja, weet je, dan groei je op een gegeven moment uit elkaar en dan is het heel lastig om elkaar te begrijpen, omdat je elkaar gewoon niet meer zo goed kent. En dan is het gewoon lastig... En dan gaat mijn vader... Ga je je irriteren op een gegeven moment aan dingen, als mijn vader zegt van: "Ik ken mijn dochter toch wel heel goed." Dan denk ik alleen maar: "Je kent me helemaal niet, doe normaal." En dan ja, dan krijg je echt meer het gevoel dat hij niet meer echt je vader is.
M57	Heftig hoor!... Doet dat nog iets met je geloof?
S57	Nou, ik denk het niet, want het is wel iets waar je niet zomaar een keus in gemaakt heb. Het is niet dat ik gisteren besloten heb van: "Dit is de situatie, hoe kom ik hier opeens uit... Help me daarbij!" Het is iets wat jaren groeit en dat is gewoon al die tijd zo gegaan. Het is alleen dat ik op dit moment me heel erg aan het realiseren ben wat er nu al die jaren heeft afgespeeld sinds ik 6 ben of zo. En dan is het niet op eens dat je nu hulp nodig hebt van: Ik had het toen anders moeten doen." Ja misschien wel, maar daar heb je nu niet zoveel meer aan.
M58	En jouw rol is daarin misschien ook wel heel beperkt in?
S58	Ja, precies
M59	En dan zit je met je vriend... die heeft zelf geen vader meer en uiteindelijk kom je er uit door af te spreken om koffie te gaan drinken.
S59	Ja, dat is gisteren gebeurd.
M60	Hoe was dat?
S60	Nou, het ging alleen over de scheiding en de alimentatie. En dan denk ik: "Je ziet mijn vriend voor het eerst en oké... prima..." Hij heeft ook wel wat gevraagd over wat ie voor studie deed en dat was het... Weet je, dat is gewoon heel lastig geweest, want ik... mijn vader... Jij kent mijn vader. Het is een hele leuke man als je hem niet van heel dicht bij kent. Dan kan hij gewoon heel gezellig zijn en dat is prima, maar zo ziet A. hem dus ook. Die zegt: "Het is een gezellige man." En dan zeg ik: "Ja, dat is zo." Maar er zit wel een veel langere geschiedenis achter en dat is gewoon heel erg onbegrip dan.
M61	Je voelt je dan niet begrepen...
S61	Ja, tuurlijk.. En ik verwacht ook niet dat hij het begrijpt, want hij kan het niet begrijpen. Net zoals hij mij daar niet in kan begrijpen, maar dat is wel heel hard.
M62	Ja, dat is het... ... Nog meer hier over? Is er nog iets dat je kwijt zou willen?
S62	Nee, dat is het verhaal...
M63	Ik pak een paar dingen bij elkaar in je dagboek. Ik zie drie momenten: De samenkomst in Limburg, de aanloop richting de wedstrijd, dat je samen met de Find Your Mission gasten hebt gezongen en Hillsong. En die drie eigenlijk.. Je schrijft dat de samenkomst in Limburg een verschrikking was. Amsterdam Goodwill 'of all places' gaf je het idee dat je toch in het Leger hoorde en Hillsong met je vriendin was 'echt'.
S63	Nee, dat is niet waar. Hier is het niet 'echt'
M64	Niet? Bij Hillsong niet? Je schreef: 'Hier heten ze elkaar echt welkom als ze elkaar de handen moeten schudden.' Daar doelde ik op.
S64	Ja, nou.. Ik heb af en toe bij het Leger het idee dat het zo in de sleur zit. 'Het is zondag, dus we gaan naar het Leger.' Terwijl je daar heel erg ziet van: "Jee! We mogen weer! We gaan er echt wat van maken!" En die spirit mis ik af en toe in het Leger. En zeker als je dan naar Treebeek gaat... Echt verschrikkelijk.
M65	Helder! Maar wat maakt nou het Leger des Heils dat het Leger des Heils jou plek is?
S65	Muziek, mensen. Ik denk dat muziek wel echt een bindende factor is. Als ik kijk naar hoe ik het vond in Treebeek dan is het toch wel een issue dat ik de muziek gewoon niet leuk vond. Terwijl dat... Met het Stafkoor kom je wel vaker in kleine korpsen, maar dan klinkt het toch een stuk leuker.
M66	Je neemt je eigen muziek mee!

S66	Ja, precies!
M67	Dus muziek is wel heel belangrijk voor je.
S67	Ja, absoluut!
M68	En je had me dat liedje op Youtube gestuurd... Wat was het nu dat zo bij jou binnen kwam dat je dacht: "Dat moet in mijn dagboek."
S68	Ik weet het niet. Wat er opeens gebeurde... Ik was aan het rijden en opeens kwam dat liedje op en toen dacht ik: "Ja, zie je, ik moet wel gewoon door gaan met het Leger." Niet dat ik gedacht heb om te stoppen met het Leger, daar gaat het niet om, maar ik moet gewoon geduld hebben en er wat van maken. Kijk, als jij er niets van maakt, wie doet het dan wel?
M69	Mooi, hoor!
S69	Maar ik denk ook dat ik... Ik zit nu echt in een ultieme legerfamilie. Met een moeder die officier is en een stiefmoeder die aux-kapitein is, een zus die naar de kweekschool gaat. Het gaat thuis alleen maar over het leger, weet je... Voor mij is het Leger belangrijk, maar er zijn ook dingen buiten het Leger...
M70-	Zoals?
S70	Nou, ik heb ook nog gewoon vrienden buiten het leger en gewoon gesprekstof waarbij je het niet alleen over het Leger hebt.
M71	Heel goed, hoor! En welke plek neemt A. daar in?
S71	Ja, de plek buiten het Leger. Want dat merk je wel heel erg. Hij heeft gewoon niks met het Leger, absoluut niet. Hij probeert het te begrijpen, maar hij gaat het toch niet begrijpen, voorlopig.
M72	Dat schreef je ook. Dat je je afvroeg of Hij het ooit wel zal gaan begrijpen.
S72	Ja, maar dat is toch ook lastig? Als je naar het Leger kijkt, dan... Als je als buitenstaander het Leger in komt, dat je echt denkt van: "Jeetje, wat voor sekte is dit?"
M73	Ja, denk je dat dan echt?
S73	Ja, met allemaal die uniformpjes aan en... bijeenkomen voor een... En dan luisteren naar iemand die zegt hoe we het moeten doen.
M74	Maar waarom heeft het dan toch zoveel waarde?
S74	Het is iets waar je mee opgegroeid bent. Waar je je toch thuis voelt, ondanks dat je gaat nadenken over: "Wat is dit eigenlijk?" En zeker als ik bedenk hoe we begonnen zijn... Vind ik het gewoon een prachtige organisatie. Als je terug gaat naar: "Waarom doen we het allemaal?" en dan denk ik nog steeds dat niet iedereen in het Leger zit met die intentie, maar meer van: "Oh, we moeten dus weer naar het Leger." Maar als ik dan denk aan waar we het uiteindelijk allemaal voor doen, dan is het toch wel heel mooi. Dat mist, denk ik, elke andere kerk wel.
M75	En wat is het verschil dan?
S75	Nou, ik denk dat de slogan van het Leger wel heel erg hierbij past, van: "Doen wat we geloven" Niet alleen maar geloven wat je gelooft, maar ook er wat mee doen. Dus door er gewoon voor je medemens te zijn en voor je naaste er toch wel te zijn. In plaats van alleen maar: "O ja, het is leuk, maar... ja, die God daar op die wolk, die staat daar mooi te kijken, maar wat zegt Hij nu eigenlijk en wat wil Hij nu dat we voor de ander en voor elkaar zijn.
M76	Ik snap het! Mooi! We hebben het er al even over gehad, maar toch nog de vraag: "Hoe belangrijk is muziek voor jouw geloofsleven?"
S76	Heel belangrijk! Als je kijkt naar dat stukje dat ik je gestuurd heb, wat op zo'n moment binnen komt. Dat is wel weer een bevestiging voor mijn geloof voor mij. En dat met dat Find Your Mission gedoe, dat zijn voor mij echt kostbare momenten, omdat het gewoon heel erg bindt. En dat is gewoon heel veilig, vind ik.
M77	Mooi! OK, de laatste vraag: Als je nu terug kijkt op die week dat je je dagboek hebt bijgehouden, wat voor cijfer geef je die week dan en waarom?
S77	... Ik denk een zes... Want als ik terug kijk, dan denk ik dat ik wel heel veel negatieve dingen heb verteld, wat begint op zondag met dat het Leger niet leuk is en vervolgens op mijn werk, wat gewoon een normale werkweek is geweest, waar niet zo heel veel in gebeurd is. Vervolgens eindig ik in Parijs, wat leuk is natuurlijk, maar wel met een verschrikkelijke busreis. Dat beschrijf ik dus ook weer negatief. Dus denk ik dat het een zes is.
M78	Nou, een zes is voldoende!
S78	Ja, weet ik. Er gebeuren ook wel leuke dingen, hoor, daar gaat het niet om, maar.
M79	Ik zag het ook in je dagboek. De frustraties hadden soms de boventoon. Gelukkig waren er

	inderdaad ook positievere punten bij. De week eindigde zo te lezen wel aardig.
S79	Ja, dat is ook zo!
M80	En er komen ook vast nog wel veel weken aan!
S80	Precies. En het is ook niet zo dat ik elke week gefrustreerd ben.
M81	En zo ken ik je ook niet! Zo aan het einde... Wil je nog iets kwijt?
S81	Wil jij nog iets weten?
M82	Niet perse!. Ik ben eigenlijk wel door mijn vragen heen. Super bedankt voor je medewerking!

Bijlage 7

Datatable Interview Participant 1

Levensverhaal						Geloof	
	Relatie met God	Kerk	Belangrijke mensen	Belangrijke plekken	Scharniermomenten	Geloof belangrijk	Geloof veranderd
Participant 1	Vader staat te preken maar bedriegt moeder. P1	Ouders besloten officier te worden toen ik 4 was. Kweekschool grote impact (weinig ouders gezien) P1	Ouders gescheiden. P1	Ziekenhuis Pfeiffer P1	Door Pfeiffer veel tot God gebeden en rust ervaren. Geen angst meer voor de dood. P1	God is belangrijk, maar is wel moeilijk om daar nu handen en voeten aan te geven. Is jeugdwerk, Gods plan? Veel tegenslagen... P27	Vooraf in praktische uitvoering. Meer gedaan met mijn geloof... P32-34
	Door Pfeiffer veel tot God gebeden en rust ervaren. Geen angst meer voor de dood. P1	Voelde zich thuis in Dordrecht. Was op haar plek. Dus daar Heilsoldaat geworden. Waarom niet? P15	Onder de indruk van vertrouwen van oma Y, m.b.t. de dood. Heel veel hoop en zelfvertrouwen. P7	Roots beleeft toen ik 16 was. Heel andere manier van Leger. Ook inhoudelijk P2	Heilsoldaat geworden. Bij met keuze P15	Geloof is belangrijk, maar ook veel tegenslagen. Is dat nu Gods bedoeling? Twijfel... M31 - P31	Het voorleven is heel belangrijk. Echt zijn... P34
	Ervaring in ziekenhuis heeft Roots overtroffen P1	Ondersteuning van ilenars in het korps. Mooi om te doen P16	Ook Oma G. is niet bang voor de dood. Hart onder de riem. P8	Roots: Veel geleerd van anderen m.b.t. voor je geloof uit komen (taoeage) P3 - P5			
			Wij er ook graag voor opa zijn. P9 - P11	Korps Dordrecht P15			

	Moelijk	Pijlers				Dagboek
		Bijbel	Jezus	Bekering	Actie	
Participant 1	Nooit boos op God geweest. Wel teleurgesteld in mensen. P36	Ik zou de Bijbel belangrijker moeten vinden. Ik hou niet van lezen. Dat is een handicap. Het is een boek dat gebruikt moet worden als richtlijn. Niet echt letterlijk.... P37	De Persoon waarvan je mag verwachten dat je daardoor in de hemel komt. P39	Gelodde wel, maar envoer het pas tijdens ziekenhuis (Pfeiffen) = Bekeringsmoment. Toen voelde ik het ook. Van weten naar voelen. Meer geliefd zoals ik ben. P42 - P46	We hoeven er niet zo bekrompen over te doen. Je mag er over praten. P5	Duidelijk verschil zien tussen goed en kwaad P51
			Uiterna doel, toegangskaart tot de Hemel. P40		In de verschillende werkzaamheden die ik doe probeer ik het mooie in de mens te zien.	Droom: Kamertaining voor jongeren met een lichte verstandelijke beperking samen met L. P54
		Het woord van God dat als levend leidraad gebruikt kan worden. P38		Mijn oom is echt ongeslagen. Een compleet ander mens. P44	Het is mij met de papplepel ingegoten. Altijd voor anderen bezig. P48	Even niet in de kerk geweest. Ga me toch ergeren. P68
						Gelodstevan wordt niet beinvloed door gebrek aan kerkbezoek. M70-P70
						Structuur = belangrijk P71 - P74
						Belangrijk om altijd de pareltes in het leven te blijven zien, hoe klein ze ook zijn. P77

Literatuur

- Ammerman, N. T. (2013). *Sacred stories, spiritual tribes : finding religion in everyday life*. New York: Oxford University Press.
- Bebbington, D. W. (1989). *Evangelicalism in modern Britain : a history from the 1730s to the 1980s*. London ; Boston: Unwin Hyman.
- Bebbington, D. W. (2003). Holiness in the Evangelical Tradition. In S. C. Barton (Ed.), *Holiness Past & Present* (pp. 298-315). London; New York: T&T Clark.
- Brengle, S. L. (2012). *Hart voor God*. Almere: Harbourlight Productions.
- Clifton, S. (1999). *Who are these salvationists? : an analysis for the 21st century*. Alexandria, VA: Crest Books.
- Clifton, S. (2004). *New love, thinking aloud about practical holiness*. Wellington: Flag Publications.
- Donk, C. v. d., & Lanen, B. v. (2012). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Ganzevoort, R. R. (2007). Waarheen met de praktische theologie? *Theologisch Debat*, 4/1, 20-24.
- Leger des Heils. (2014a). Christelijke identiteit. Retrieved 15 oktober 2014, from <http://www.legerdesheils.nl/christelijke-identiteit>
- Leger des Heils. (2014b). Muziek. Retrieved 15 oktober 2014, from <http://www.legerdesheils.nl/muziek>
- Leger des Heils Beleidsoverleg Kerkgenootschap. (2009). *Strategieherziening Kerkgenootschap Leger des Heils*. Almere: Auteur.
- Ringelberg, J. (2005). *Met de vlag in top : de geschiedenis van het Leger des Heils in Nederland (1886-1946)*. [Amsterdam: Buijten & Schipperheijn].
- The Salvation Army. (2010). *The Salvation Army Handbook of Doctrine*. London: Salvation Books.
- The Salvation Army. (2014). Our Beliefs. Retrieved 31 juni, 2014, from <http://www.salvationarmy.org.uk/uki/ourbeliefs>
- The Salvation Army Australia Eastern Territory. (2012). *Life!* Almere: Leger des Heils.
- Youth for Christ. (2011). *Rock Solid voor het Leger des Heils*: Youth for Christ.